

Terje Næss

**Studieprogresjon, studieeffektivitet og frafall ved de
frie fagstudiene ved universitetene**

NIFU skriftserie nr. 16/2003

NIFU – Norsk institutt for studier
av forskning og utdanning
Hegdehaugsveien 31
0352 Oslo

ISSN 0808-4572

Forord

Statistikk over eksamensproduksjonen innenfor de frie fagstudiene har tydet på at studentene innen dette utdanningsområdet nærmest går for ”halv fart”. Ved å følge et utvalg av begynnerstudenter høsten 1994 fram til 2000, vil vi i denne rapporten forsøke å avdekke *hvorfor* studieutbyttet er så lavt. Skyldes det frafall eller lav studieeffektivitet, er det bestemte faser eller trinn i utdanningsløpet som er spesielt problematiske, og er det studentgrupper som har spesielt avvikende lav studieprogresjon?

Selv om vi har kunnet følge studentene gjennom hele 7 år, var fortsatt 60 prosent av utvalget vi har sett på studenter ved slutten av observasjonsperioden. De aller fleste som tok lange studier var derfor fortsatt i slutfasen i utdanningen, og vi har ikke sikker informasjon om hvor langt i studiene disse studentene reelt sett hadde kommet. Det er derfor i første rekke begynnerfasen og veien videre frem til påbegynt hovedfag eller profesjonsstudium vi har kunnet kartlegge i denne rapporten.

Rapporten bør derfor i noen grad betraktes som et ”forprosjekt”, der vi har reist en del problemstillinger og prøvd ut litt forskjellige metoder for å analysere gjennomstrømningen. En mer inngående analyse vil derfor bli utført på et senere tidspunkt, når vi vet mer om disse studentenes reelle progresjon gjennom hele studieløpet.

Prosjektet har vært en del av NIFUs arbeid innenfor programmet ”Rekruttering og gjennomstrømning”, som er finansiert av Utdannings- og forskningsdepartementet, universitets- og høgskoleavdelingen. Rapporten er utarbeidet av Terje Næss som også har vært prosjektleder. Vibeke Opheim, Per Olaf Aamodt og Liv Anne Støren har bidratt med innspill og kommentarer.

Oslo, april 2003

Petter Aasen
Direktør

Liv Anne Støren
Forskningsleder

Innhold

Figuroversikt	7
Tabelloversikt	8
Sammendrag	9
1 Innledning	13
1.1 Bakgrunn	13
1.2 Problemstillinger og metode	13
1.3 Datagrunnlaget	18
1.4 Rapportens oppbygging	19
2 Utvalgets bakgrunn	20
2.1 Individkjennetegn	21
2.2 Studiemål ved studiestart	25
2.3 Oppsummering	27
3 Begynnerfasen	29
3.1 Fullføring	29
3.2 Faktorer som påvirker progresjonen.....	34
3.3 Veien videre	36
3.4 Oppsummering	40
4 Studieløpet	41
5 Cand.mag.-graden	51
6 Gjennomføring av hovedfag	56
7 Oppnådd grad	58
Litteratur	63
Vedlegg 1 Variabel-definisjoner	64
Vedlegg 2 Beregning av fullført cand.mag.-grad	65

Figuroversikt

Figur 1.1	Grads-strukturen innen det aktuelle utdanningsområdet (gammel studieordning).....	16
Figur 2.1	Tilstrømningen til det aktuelle utdanningsområdet.....	21
Figur 2.3	Kvinneandel blant begynnerstudenter, etter fagområde og tidspunkt for studiestart. Prosent.....	22
Figur 2.4	Foreldres utdanningsnivå. Prosent.....	24
Figur 2.5	Hjemstedets nærhet til universitet. Prosent.....	25
Figur 2.6	Studiemål ved start av fagstudier, i utvalget.....	26
Figur 2.7	Studiemål blant studenter med utsatt studiestart. Prosent.....	27
Figur 3.1	Studieprogresjon grunnfag. N = 2 283.....	31
Figur 3.2	Prosentandel som fullførte grunnfaget, etter fagområde.....	34
Figur 3.3	Videre studier etter fullført grunnfag (direkte eller etter midlertidig studieavbrudd), etter studiemål ved studiestart.....	37
Figur 3.4	Studiemål etter fullført grunnfag, for de som fortsatte universitetsstudiene (innenfor det aktuelle utdanningsområdet).....	38
Figur 3.5	Videre studier blant de som ikke fullførte det første grunnfaget, etter studiemål ved studiestart.....	39
Figur 4.1	Prosentandel som fortsatte å studere (uansett utdanning), etter type studier ved studiestart.....	42
Figur 4.2	Høyeste påbegynte utdanning etter fagområde.....	45
Figur 4.3	Prosentandel som fortsatt studerte innen samme fagområde.....	48
Figur 4.4	Prosentandel som påbegynte hovedfag, etter fagområde ved studiestart.....	49
Figur 4.5	Prosentandel som hadde påbegynt på en høyere grad, etter fagområde og opprinnelig studiemål.....	50
Figur 5.1	Studieprogresjon cand.mag.-graden. Humaniora og samfunnsvitenskap.....	53
Figur 5.2	Prosentandel som oppnådde cand.mag.-graden, etter studieprogresjon i begynnerfasen.....	54
Figur 6.1	Studieprogresjon på hovedfagsnivå. Studenter som påbegynte hovedfag 1998.....	57
Figur 7.1	Oppnådd grad gjennom observasjonsperioden.....	59
Figur 7.2	Høyeste fullførte utdanning etter fagområde.....	60
Figur 7.3	Gradsoppnåelse etter reell studietid.....	61

Tabelloversikt

Tabell 1.1	Nye studenter ved de frie fagstudiene ved universitetene, fordelt på fagområde og tidspunkt for å begynne fagstudie. Elever som fullførte videregående utdanning våren 1994.	18
Tabell 3.1	Effekten på sannsynligheten for å fullføre eller avbryte første fagstudie av forskjellige variable, estimert ved Cox-regresjon.	35
Tabell 4.1	Antall studieår etter fagområde. Prosent.	47
Tabell V2.1	Fullførte eksamener og grader for hele utvalget.	66

Sammendrag

Formålet med rapporten har vært å kartlegge studieprogresjon og frafall innenfor de frie fagstudiene ved universitetene. Dette omfatter i første rekke de historisk-filosofiske, samfunnsvitenskapelige og matematisk-naturvitenskapelige fakultetene. Siden det også er frie fagstudier ved de juridiske fakultetene, har vi imidlertid funnet det naturlig å også ta med disse fakultetene.

Å kartlegge studieprogresjon innenfor de frie fagstudiene er mer komplisert enn å kartlegge studieprogresjonen for strukturerte studier. Det skyldes at studentene ikke må følge et bestemt studieløp, men har flere valgmuligheter underveis. Etter det første grunnfaget kan de velge å fortsette innen de frie fagstudiene, eller de kan påbegynne et profesjonsstudium. De kan også velge å påbegynne en profesjonsutdanning ved andre læresteder.

Det medfører at det er lite meningsfylt å forsøke å gi noe totalmål for frafall og fullføring for denne type studier i sin helhet, men vi må se dette i relasjon til konkrete avgrensede trinn i studieløpet, for eksempel det første grunnfaget, eller hovedfaget. Det vil imidlertid gi et for snevert bilde av studieutbyttet å bare fokusere på dette, når mange tar denne type utdanning som et grunnlag for videre studier på andre utdanningsområder. Parallelt med at vi har fokusert på de ulike trinnene for de som har fulgt et studieløp innenfor de frie fagstudiene i sin helhet, har vi derfor også samtidig kartlagt studieprogresjonen og studieutbyttet for *alle begynnerstudentene* innen det aktuelle utdanningsområdet, uansett hvilken utdanningsvei de valgte etter den første fagenheten.

God progresjon blant de yngste studentene

Datagrunnlaget består i studenter som fullførte videregående opplæring våren 1994. For å kunne kartlegge studieløpet helt frem til fullført hovedfag, har vi som studieobjekter valgt ut studenter som begynte å studere innen det aktuelle utdanningsområdet direkte etter fullført videregående skole (og som påbegynte fagstudiene i løpet av de tre første semestrene). Observasjonsperioden strakk seg frem til høsten 2000, slik at vi i prinsippet skulle kunne fange opp en del som hadde fullført hovedfag på normert studietid.

Dette innebærer samtidig at mange av studentene har vært i en tidlig fase av voksenlivet, hvor de fleste sannsynligvis har hatt relativt lite andre forpliktelser knyttet til livssituasjon for øvrig. Tidligere forskning har klart vist at det har stor innvirkning på studieprogresjonen, særlig for kvinner. Dette vil samtidig ha stor betydning for det aktuelle utdanningsområdet, hvor det er et betydelig kvinneflertall. Samtidig fant vi at de som begynte i høyere utdanning direkte etter fullført videregående skole, også var mer målrettede enn de som utsatte studiestarten, noe som tidligere forskning også har vist har stor betydning for studieprogresjonen.

Disse forholdene har sannsynligvis vært en av årsakene til at for det utvalget av studenter vi har observert, har vi funnet betydelig bedre studieprogresjon enn det andre undersøkelser har vist, i hvert fall på lavere grads nivå. Vi fant at om lag 70 prosent fullførte det første grunnfaget på tilnærmet normert studietid, og totalt fullførte nesten 80 prosent. Av de som fullførte det første grunnfaget på normert tid og som valgte å fortsette studieløpet innenfor de frie fagstudiene, fullførte 46 prosent cand.mag.-graden på normert tid, fem år etter studiestart hadde andelen økt til 64 prosent og seks år etter studiestart hadde andelen økt til 74 prosent.

Hvis vi regner om disse tallene til gjennomsnittlig årlig vekttallsproduksjon, finner vi at gjennomføringen av det første grunnfaget tilsvarte en vekttallsproduksjon i størrelsesordenen 15 vekttall pr. år. Blant de som fortsatte studieløpet innenfor de frie fagstudiene mot en cand.mag.-grad var tallet høyere, anslagsvis 17 vekttall pr. år. Selv om det kan være noe avvik i disse beregningene, er det liten tvil om at vekttallsproduksjonen for dette utvalget var høyere enn det man tidligere har funnet for universitetsstudenter generelt, 11 vekttall pr. år.

Imidlertid fant vi meget svak progresjon i hovedfaget for dette utvalget. Riktignok kunne vi bare observere de relativt få som hadde fulgt normert studieprogresjon hele veien frem til påbegynt hovedfag. Av disse var det imidlertid bare 21 prosent som fullførte i løpet av to år, i følge våre opplysninger. Men det var bare vel 10 prosent av hovedfagskandidatene som hadde falt fra, de fleste var derfor sannsynligvis bare forsinket.

Hva kan være årsaken til at vi finner et slikt mønster blant hovedfagsstudentene? De hovedfagsstudentene vi betraktet, hadde fulgt normert studieprogresjon hele veien tidligere i studieløpet. En mulig forklaring på at de ikke gjennomførte hovedfaget på normert tid kan være at "livsstil-effekten" begynner å gjøre seg gjeldende på dette trinnet, for eksempel arbeid ved siden av studiene, familieforpliktelser og eventuelt et "hvileår" fra studiene. Arbeidet med hovedoppgaven tar dessuten ofte mer tid enn beregnet.

Frafall blant begynnerstudentene skyldes hovedsakelig skifte av utdanning

Tidligere studier av enkelte læresteder har vist at det ikke bare er studieeffektiviteten som er svak innenfor det aktuelle utdanningsområdet, det er også et stort frafall. Analysen vår bekreftet at det er mange som raskt forsvinner, hvis vi betrakter de enkelte lærestedene eller studiene for seg. Totalt forsvant over halvparten av studentene fra det fagområdet de påbegynte studiene i, i løpet av de to første studieårene. Størst mobilitet vekk fra faget var det ved det samfunnsvitenskapelige fagområdet, hvor bare hver tredje student fortsatt var registrert som student det tredje studieåret. Lavest frafall var det for det juridiske fagområdet, her var nesten 60 prosent av studenter fortsatt student det tredje studieåret.

Samtidig viser vår rapport at dette kanskje allikevel ikke er så problematisk som man har trodd. For de fleste som forsvant, ble den første fagenheten allikevel starten på en studentkarriere som førte frem til en universitetsgrad eller profesjonsutdanning med minst

3 års normert studietid. Av dem som fullførte den første fagenheten forsvant om lag halvparten å studentene fra det fagområdet de påbegynte studiene, men det var bare 3 prosent som helt sluttet å studere. 23 prosent fortsatte studiene innenfor et annet fagområde innenfor det aktuelle utdanningsområdet, mens 20 prosent fortsatte studiene ved andre læresteder.

Også de fleste som ikke fullførte den første fagenheten, fortsatte å studere; bare 18 prosent sluttet helt å studere. Hver fjerde student som ikke fullførte den første fagenheten skiftet til et annet fagområde innenfor det aktuelle utdanningsområdet, mens halvparten begynte å studere ved andre læresteder.

Totalt hadde over 90 prosent av studentene gått videre i studiene etter den første fagenheten, det vil si enten fortsatt innenfor de frie fagstudiene etter å ha fullført den første fagenheten, eller påbegynt et lavere eller høyere grads profesjonsstudium. Vel 40 prosent av studentene hadde fortsatt studieløpet innenfor de frie fagstudiene, og 25 prosent hadde påbegynt et hovedfag. 17 prosent hadde påbegynt profesjonsstudier innenfor det aktuelle utdanningsområdet. 27 prosent hadde påbegynt lavere grads profesjonsutdanning ved et annet lærested, mens 6 prosent hadde påbegynt høyere grads profesjonsstudium ved et annet lærested. Totalt hadde 48 prosent av studentene påbegynt et høyere grads studium.

De aller fleste begynnerstudentene hadde derfor et vist studieutbytte som ga grunnlag for videre studier, og tre år etter studiestart var 83 prosent av alle begynnerstudentene fortsatt studenter. Vel seks år etter studiestart var fortsatt nesten 60 prosent studenter. Faktisk var det bare 11 prosent av begynnerstudentene som totalt hadde studert mindre enn 4 år, og hele 63 prosent hadde studert 6 år eller mer.

Skifte av utdanning skaper forsinkelser

Det store frafallet i begynnerfasen ved de enkelte fakultetene betyr derfor ikke at studentene gir opp å skaffe seg en utdanning. Det var imidlertid stort omfang av forsinkelser i studiene og bortkastet studietid for enkelte. De som etter den første fagenheten skiftet til forskjellige profesjonsutdanninger, var mer forsinket i studiene enn de som fortsatte studieløpet innenfor de frie fagstudiene med sikte på en cand.mag.-grad. Grovt anslått fullførte om lag halvparten av dem som studerte mot cand.mag.-graden etter fire år, det vil si på normert tid. Til sammenligning var det bare en av fire studenter som tok en 3-4 årig profesjonsutdanning, som fullførte i løpet av de fire første årene etter studiestart. Mange brukte 5, 6 og 7 år på å fullføre denne type utdanning, når vi ikke tar hensyn til midlertidige studieavbrudd.

Gradsoppnåelse

Totalt hadde 55 prosent av studentene fullført en utdanning med normert studietid på minst tre år i løpet av observasjonsperioden. 36 prosent hadde fullført cand.mag.-graden¹ og 13 prosent hadde tatt profesjonsutdanning med normert studietid 3 – 4 år ved andre læresteder.

Av de 48 prosentene som hadde påbegynt et høyere grads studium, hadde bare 6 prosent (av hele kullet) rukket å fullføre (riktignok var da en del av disse studiene normert til 6 ½ - 7 år, slik at man ikke kunne forvente at studentene hadde fullført). Disse tallene omfatter også studenter som tok fagenheter for å få tilleggs poeng ved opptak til lukkede profesjonsstudier utenfor det aktuelle utdanningsområdet, noe som da var årsaken til forsinkelsen i mange tilfelle. De aller fleste som ikke hadde fullført den høyere graden var fortsatt under utdanning, og vil sannsynligvis fullføre på et senere tidspunkt enn det vi har observert.

Hva forårsaket lav eksamensproduksjon innenfor de frie fagstudiene

Hovedårsaken til at vekttallsproduksjon var lavere enn normert i begynnerfasen, var at relativt mange, 21 prosent, falt fra i løpet av de første semestrene uten å ta eksamen i det første grunnfaget (de fleste av disse sluttet ikke helt å studere, men skiftet studium). Men det var også en liten gruppe av studenter, om lag 5 prosent, som var spesielt lite effektive, og som var 2 – 6 år forsinket allerede i det første grunnfaget.

Den gjennomsnittlige vekttallsproduksjonen var klart høyere i det videre studieløpet blant dem som gikk videre til cand.mag.-graden. Det henger da klart sammen med at det utover i studieløpet skjer en viss seleksjon av de mest motiverte og kvalifiserte studentene, som også kan dra nytte av å ha en viss studieerfaring.

¹ Vi har ikke nøyaktig statistikk over hvor mange som tok cand.mag.-graden, men vi har forsøkt å anslå dette ut i fra forskjellige opplysninger.

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Bakgrunnen for prosjektet er den enorme veksten i studenttallene ved universitetene de siste 10-15 årene. De store offentlige utgiftene som denne veksten har medført, har ført til at det er blitt satt et søkelys på kvalitet og effektivitet i høyere utdanning (Skodvin & Aamodt 2001). I dette perspektivet har fokus særlig vært rettet mot at studentene bruker for lang tid frem til eksamen, og at frafallet er for stort. Dette gjelder særlig universitetene, hvor eksamensstatistikk viser at studentene bare produserer om lag 11 vekttall pr. år (St.meld. nr. 27 (2000–2001): 27). Dette er bare litt over halvparten av hva normert studietid skulle tilsi, og lavere enn ved mange andre læresteder eller type studier. Tallene, som er fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste, er basert på registrerte studenter og registrerte eksamener, og gir et bilde, men ikke et direkte mål på studieeffektivitet eller studiegjennomstrømning. Vi vil i denne rapporten – ved å følge individer over flere år – blant annet se om vi kommer fram til andre tall for studiegjennomstrømning på individnivå.

Et av målene ved Kvalitetsreformen i høyere utdanning er å forbedre studiegjennomstrømningen. Dette skal gjøres gjennom kvalitetsfremmende tiltak og en endret gradsstruktur og studieorganisering. Gjennomstrømningen avhenger av mange faktorer, som dels ligger utenfor lærestedenes kontroll. Viktigst er trolig studentenes kvalifikasjoner og motivasjon, som en tar sikte på å påvirke gjennom læringsfremmende tiltak.

De frie fagstudiene, som vi skal konsentrere oss om i denne rapporten, tiltrekker trolig en del studenter som av forskjellige grunner ønsker en litt fri studietilknytning og muligens ha et litt uforpliktende studieløp. Det er et behov for langt mer kunnskap om hvordan studieprogresjonen faktisk er innenfor de frie fagstudiene og hva som påvirker studieprogresjonen. Målet er å bidra til en realistisk og veltilpasset strategi for å forbedre gjennomstrømning og effektivitet etter innføringen av Kvalitetsreformen.

1.2 Problemstillinger og metode

Formålet med denne rapporten er for første gang å foreta en *detaljert og grundig kartlegging av hele studieløpet* for et utvalg begynnerstudenter innenfor de frie fagstudiene, fra det første grunnfaget og helt opp til hovedfagsnivå. Denne kartleggingen vil kunne bidra til å gi oss et svar på *hva den lave eksamensproduksjonen skyldes*. Skyldes det for eksempel stort frafall i startfasen? Eller kanskje at det er en mindre gruppe studenter som er spesielt lite effektive? Eller at det generelt er et problem at de fleste studenter rett og slett bruker for lang tid?

Analysen vil kunne fortelle oss noe om effektiviteten og kvaliteten i utdanningssystemet, som går utover den rene eksamensproduksjonen. Ved å se studieprogresjonen i lys av studentenes studiemål kan vi se i hvilken grad studentene synes å ha blitt stimulert til å realisere sitt utdanningsmål; i hvilken grad studentenes potensiale utnyttes best mulig. I denne sammenheng vil vi ikke bare se på om de oppnådde en universitetsgrad, vi vil også se på i hvilken grad utdanningen har hatt nytte som grunnlag for videre studier.

Samtidig er det også her viktig å være klar over at vi betrakter et utvalg i en relativt tidlig livsfase. Ved å sammenligne med andre resultater vil det også kunne fortelle oss en god del om hva forplikelsene som følger med en livssituasjonen knyttet til utsatt studiestart betyr.

At vi vet så lite om studieløpet for denne type studier som vi gjør, har klart sammenheng med at studieutbytte og progresjon for denne type studier er vanskelig og komplekst å måle. Det er ikke bare å følge et studieløp for å oppnå en bestemt grad, det er nærmest et utall av mulige studieveier og studieløp, og et bredt spekter av ulike typer studieutbytte, fra å være "allmenndannende" som noen kanskje ønsker, til å fullføre et hovedfag eller et profesjonsstudium.

Figur 1.1 viser hovedtrekkene i gradsstrukturen innenfor det aktuelle utdanningsområdet som gjaldt i observasjonsperioden, det vil si før den nåværende gradsstrukturen som fulgte av Kvalitetsreformen, ble innført.² Med unntak for embetsstudiet i jus, begynte all utdanning innen det aktuelle området med en fri fagenhet. Deretter kunne studenten velge mellom å fortsette å ta fagener med sikte på cand.mag.-graden, eller påbegynne et profesjonsstudium. Dessuten var det selvfølgelig mulig å studere videre ved andre læresteder.

Innenfor humaniora, samfunnsvitenskap og jus er cand.mag.-graden normert til 4 års studier, det vil si 80 vekttall (som nå, etter innføringen av Kvalitetsreformen, ville utgjøre 240 studiepoeng), inkludert ex. phil. Gitt visse krav til faglig fordypning kunne studentene selv fritt kombinere ulike typer "frie fagener"³ for å oppnå graden. Innenfor realfag er kravene til cand.mag.-graden 70 vekttall, og de frie fagenerne betegnes emnestudier.

² Fagområdeinndelingen er i utgangspunktet basert på Norsk standard for utdanningsgruppering, som i hovedtrekk tilsvarer inndelingen mellom fakulteter. Imidlertid er også pedagogisk utdanning, som tilhører fagområdet undervisning, og som i 1994 (før opprettelsen av det utdanningsvitenskapelige fakultet i Oslo) ble regnet som en del av det samfunnsvitenskapelige fagområdet, også inkludert i gruppen samfunnsvitenskap, slik at dette fagområdet da omfatter all utdanning ved samfunnsvitenskapelige fakulteter (i 1994). Dessuten omfatter det humanistiske fagområdet omfatter i tillegg til de historisk-filosofiske fakultetene også Det teologiske fakultet ved universitetet i Oslo samt Menighetsfakultet. Det juridiske fagområdet omfatter bare undervisning ved de juridiske fakultetene, mens realfag bare omfatter utdanning som gis ved de matematisk/naturvitenskapelige fakultetene.

³ I den gradsstrukturen som gjaldt for "våre" studenter, vil det si halvsemesteremne (5 vekttall), semesteremne (10 vekttall), grunnfag (10 vekttall), mellomfag (30 vekttall) og storfag (40 vekttall). Mellomfag kan stå som et samlet studium eller som påbygging til et grunnfag ved at man tar et mellomfagstillegg. Storfaget kan også tas som et samlet studium, eller som påbygging til et grunnfag eller et mellomfag, i spesielle tilfelle også som påbygging til et semesteremne. I tillegg til dette finnes det også forberedende prøver som kan gi noen vekttall. Halvsemesteremner kan ikke gi uttelling i

Innenfor humaniora og samfunnsvitenskap er hovedfaget normert til 2 år (med unntak for sosialantropologi hvor normert studietid er 2 1/2 år). Det er også mulig å ta hovedfag innenfor det juridiske fagområdet (kriminologi og forvaltningsinformatikk), som også er normert til 2 år. For realfag derimot er normert studietid for hovedfag bare 1 1/2 år.

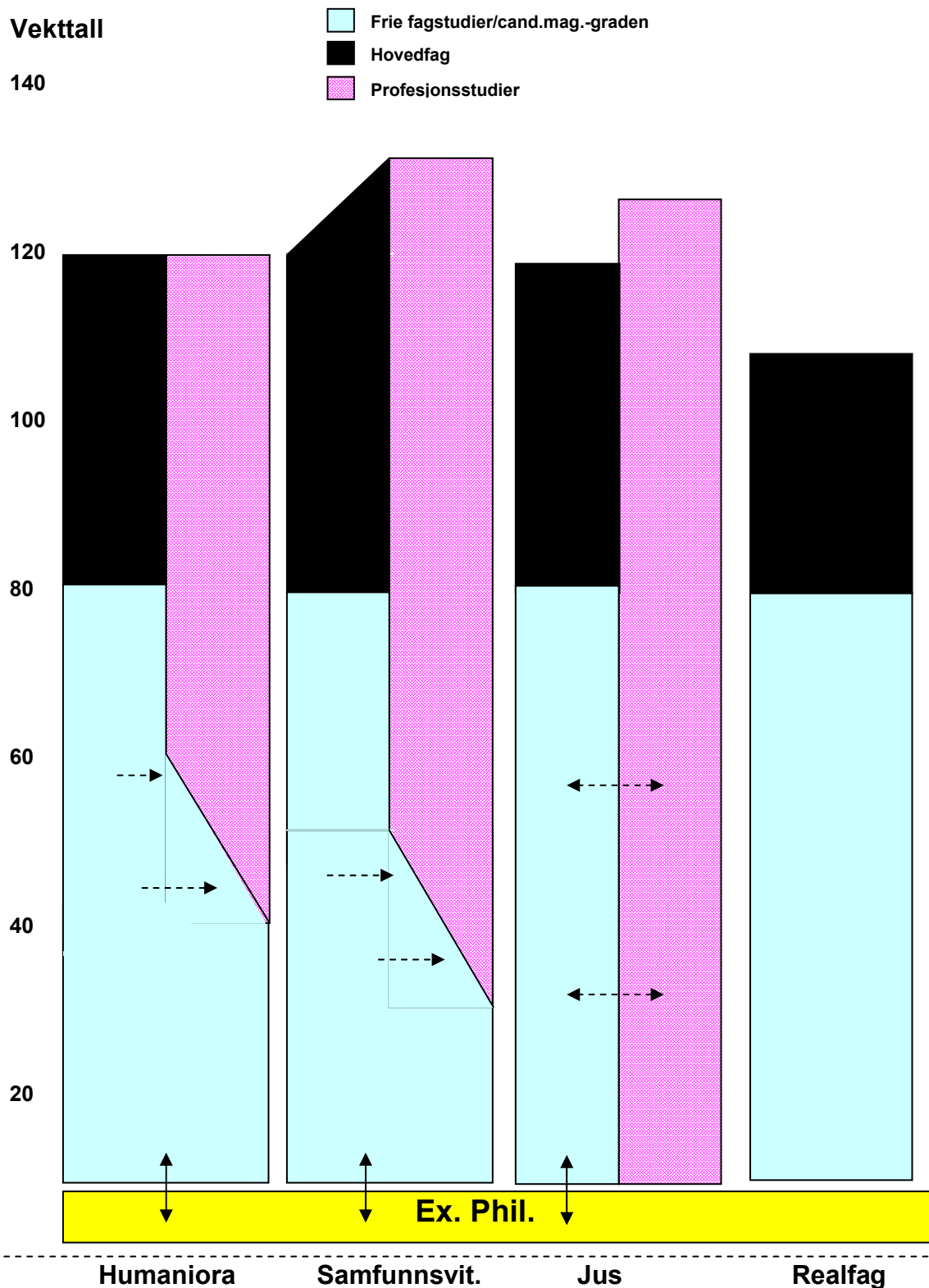
Det juridiske embetsstudiet var normert til 6 - 6 1/2 år. Også for enkelte fagdisipliner på de andre fagområdene er det mulig å ta profesjonsstudier, gitt at man først har tatt frie fagstudier tilsvarende et visst antall vekttall. Innenfor det humanistiske fagområdet (som også omfatter det teologiske fakultet ved universitetet i Oslo samt Menighetsfakultetet) gjelder dette cand. theol. studiet, som totalt er normert til 6 års studietid. Ved Menighetsfakultetet kan dette studiet påbegynnes etter to års studier, og ved det Teologiske fakultet etter 3 års studier.

Innenfor det samfunnsvitenskapelige fagområdet finnes det profesjonsstudier innenfor pedagogikk (cand. paed), økonomi (cand. oecon) og psykologi (cand. psychol). Disse profesjonsutdanninger kan påbegynnes etter 1 1/2 - 2 1/2 års studier, og har en total normert studietid (inkludert ex. phil.) fra 5 1/2 til 6 1/2 år.

Når det gjelder utdanning innen det matematisk/naturvitenskapelige fagområdet, har vi bare sett på de tradisjonelle realfagsstudiene som er bygd opp av emnefag. Innenfor dette fagområdet er cand.mag.-graden normert til 3 1/2 år, men ex. phil. er da ikke inkludert. Hovedfaget er normert til 1 1/2 år. Det finnes enkelte strukturerte studier også ved de matematisk/naturvitenskapelige fakultetene, som for eksempel sivilingeniørstudiet ved universitetet i Tromsø. Disse studiene bygger imidlertid ikke videre på tidligere avlagte fagenheter, og er derfor ikke relevante å ta med i denne sammenheng.

I rapporten ser vi også på hvor mange som har skiftet til utdanning ved andre læresteder. Dette omfatter da alle høyskoler og vitenskapelige høyskoler, samt de universitetsfakulteter som ikke hører inn under de aktuelle fagområdene som rapporten omhandler. Imidlertid er bare profesjonsutdanninger med normert studietid to år eller mer regnet med her. Det er også mulig å ta frie fagenheter og andre typer kortvarige kurs ved høyskolene. Det har vi imidlertid ikke regnet som å skifte utdanning, siden det naturlig vil kunne inngå i en cand.mag.-grad (det var for øvrig bare et fåtall av de som skiftet til andre læresteder som tok denne type utdanning).

graden annet som et godkjent ledd i en faglig enhet. Innenfor det juridiske fagområdet kan 1-3 avdeling kan også regnes som frie fagenheter og inngå i en cand.mag.grad (i tillegg til at det finnes det egne grunn- og mellomfag i offentlig rett og kriminologi).

Figur 1.1 Grads-strukturen innen det aktuelle utdanningsområdet (gammel studieordning).

Den store fleksibiliteten i studiestrukturen gjør at det rent metodisk er problematisk å kartlegge studieprogresjonen. Siden alle studier innen det aktuelle utdanningsområdet starter med en ”fri fagenhet”, (dette gjelder også 1. avdeling i jus-studiet, som også kunne oppfattes som et grunnfag), er det naturlig å ta utgangspunkt i alle begynnerstudenter innen det aktuelle utdanningsområdet. Å kartlegge studieløpet for alle disse uansett hvor de går ville imidlertid være relativt lite meningsfylt, siden svært mange relativt raskt skifter til andre læresteder.

Vi har derfor valgt å foreta en trinnvis seleksjon av de som på visse stadier i utdanningsløpet har valgt å fortsette å ta frie fagenheter. De tre stadiene vi har delt studieløpet inn i, er begynnerfasen, det vil si det første grunnfaget, – veien videre til cand.-mag.-graden og til sist hovedfaget. Vi har altså ikke forsøkt å gi noen samlet oversikt over studieprogresjonen innenfor de frie fagstudiene i sin helhet, som vil være svært problematisk, men vi har sett på studieprogresjonen på hvert av disse trinnene, for seg.

På hvert trinn har vi, i den grad det har vært mulig eller naturlig, brukt følgende begreper eller størrelser, til å beskrive studieprogresjonen:

- frafall: sluttet å studere uten å ta eksamen i den aktuelle utdanningen
- studieeffektivitet: reell studietid (antall år registrert som student) i forhold til normert studietid
- vekttallsproduksjon: antall avlagte vekttall/reell studietid (antall år registrert som student).
- studiemål: endelige, langsiktige studiemål (opplysning gitt i forbindelse med semesterregistrering), ved studiestart og etter fullføring
- videre studier: hva man eventuelt gjorde etter avlagt eksamen

Med unntak for studiemål, som sikter til den endelige graden man tok sikte på, kan alle disse begrepene knyttes til det enkelte studietrinn. Frafall på grunnfagsnivå betyr da for eksempel at man ikke fullførte det grunnfaget man påbegynte, men ikke nødvendigvis at man helt sluttet å studere.

Beregnet vekttallsproduksjon gir et ”total-mål” på studieprogresjonen, mens frafall og studieeffektivitet sier noe om hva som eventuelt skaper svak studieprogresjon. Hvordan studiemål påvirkes av studieerfaringene, kan også fortelle oss noe om hvor vellykket studieløpet har vært.

Det å oppnå et grunnlag for videre studier ved andre læresteder er også en viktig del av studieutbyttet for denne type utdanning. Parallelt med at vi har fokusert på de ulike trinnene for de som har fulgt et studieløp innenfor de frie fagstudiene i sin helhet, har vi derfor også samtidig kartlagt høyeste igangværende eller fullførte utdanning for *alle begynnerstudentene* innen det aktuelle utdanningsområdet, uansett hvilken utdanningsvei de valgte etter den første fagenheten.

1.3 Datagrunnlaget

Datagrunnlaget, som er innhentet fra SSBs utdanningsregistre, består i en forløpsdata-fil som kartlegger studieløpet til et elevkull som fullførte videregående skole 1994, i alt 61 094 elever.⁴ Dette omfattet alle elever som fullførte allmennfaglig studieretning, en yrkesfaglig studieretning eller allmennfaglig påbyggingskurs.

For hver elev har vi opplysninger om eventuelle studier i høstsemesteret, samt om man tok en eksamen eller grad i løpet av skoleåret (høstsemester + vårsemester), frem til og med høsten 2000. Dersom man har fullført flere eksamener i løpet av året, har vi bare opplysninger om en eksamen. Frem til og med 1998 ble også bare kurs av varighet 10 vektall eller mer registrert, det innebar blant annet at emnestudier innen realfag ikke ble registrert. Dataene gir derfor ikke et fullstendig bilde av eksamensproduksjonen.⁵

Fra dette datagrunnlaget har vi tatt et utvalg bestående av studenter som begynte å studere innenfor det aktuelle utdanningsområdet direkte etter fullført videregående skole, det vil si høsten 1994, eller våren/høsten 1995 etter først å ha tatt ex. phil.⁶ Observasjonsperioden blir da tilstrekkelig lang til at vi for en del studenter kan kartlegge studieprogresjonen helt fram til fullført høyere grad. I tabell 1.1 har vi fordelt utvalget på fagområde, samt tidspunkt for start av fagstudier.

Tabell 1.1 Nye studenter ved de frie fagstudiene ved universitetene, fordelt på fagområde og tidspunkt for å begynne fagstudie. Elever som fullførte videregående utdanning våren 1994.

Begynte fagstudie:	Totalt	Humaniora	Samfunnsvitenskap	Jus	Realfag
Høsten 1994	1 400	369	434	136	461
Våren/høsten 1995 (ex. phil. høsten 1994)	1 938	560	709	387	282
Totalt	3 338	929	1 143	523	743

Mange var forsinket i studieprogresjonen, og nesten 60 prosent var fortsatt under utdanning i siste observasjonsperiode. En del av resultatene som vil bli presentert, må derfor betraktes som foreløpige resultater. For å kunne gi et endelig og relativt presist bilde, vil det være nødvendig å følge studentene i minst to år til.

⁴ Deler av datamaterialet har tidligere blitt analyser i Aamodt (2001) og (Rodele & Aamodt 2001). Imidlertid var observasjonsperioden da for kort til at man kunne beskrive studieprogresjonen for de som tok sikte på høyere grads universitetsutdanning. Vi har selektert bort studenter som tok forkurs til høyere utdanning, tallene er derfor ikke helt sammenlignbare med tallene i Aamodt (2001).

⁵ Datasettet inneholder også en del andre variable, blant annet om demografisk bakgrunn. Spesielt har vi for perioden 1994 – 1996 opplysning om studiemål, som oppgis i forbindelse med semesterregistreringen. Datamaterialet er for øvrig beskrevet i Aamodt (2001).

⁶ Noen få studenter hadde tilsynelatende gått tilbake til videregående skole etter å ha tatt høyere utdanning, disse har vi utelatt fra utvalget.

1.4 Rapportens oppbygging

I kapittel 2 ser vi først litt på bakgrunnen til det aktuelle utvalget, det vil si de som påbegynte høyere utdanning rett etter fullført videregående opplæring høsten 1994, sammenlignet med dem fra det samme kullet som fullførte videregående opplæring våren 1994 som utsatte studiestarten. I kapittel 3 ser vi på det første studietrinnet – det første grunnfaget. I kapittel 4 kartlegger vi studentenes videre bevegelser i utdanningssystemet – hva slags utdanning de påbegynte etter det første grunnfaget og videre utover i studieløpet.

I kapittel 5 ser vi så på studieprogresjonen for de som etter å ha tatt det første grunnfaget fortsatte å studere innenfor de frie fagstudiene, med sikte på en cand.mag.-grad. I kapittel 6 ser vi på fullføring av hovedfaget for de som hadde rukket å påbegynne det i løpet av normert studietid.

Til sist gir vi i kapittel 7 et sammenfattende bilde av studieprogresjonen gjennom hele studieløpet, ved at vi kartlegger studieprogresjonen sett i forhold til total studieinnsats, for alle begynnerstudentene, uansett hvilken studievei de hadde valgt etter den første fagenheten.

2 Utvalgets bakgrunn

Det utvalget av studenter som vi har kartlagt i denne rapporten omfatter studenter som fullførte videregående skole i 1994 og som begynte direkte i høyere utdanning. Disse gir ikke nødvendigvis et representativt bilde av alle som begynner å studere innen det aktuelle utdanningsområdet. Hvor raskt man påbegynner høyere utdanning, kan tenkes å påvirkes av faktorer som også har betydning for studieprogresjonen ved senere studier. Dessuten kan variasjoner i søkningen til høyere utdanning og konkurransen om studieplassene innenfor forskjellige utdanningsområder skape variasjoner i "inntakskvaliteten" mellom forskjellige studentkull.

For å ta det siste først, så var det i 1994 en rekordhøy søkning til høyere utdanning generelt, og spesielt få som utsatte studiestarten, blant annet fordi det var høy arbeidsledighet. Mange av de nye studentene dette året kan dermed ha vært svakt motiverte for det studiet de har begynt på, som ikke nødvendigvis var deres første ønske. Dette er derfor noe som taler for at studieprogresjon er spesielt lav for dette utvalget.

Når det gjelder hvor raskt man påbegynner høyere utdanning, kan det å begynne direkte i høyere utdanning kanskje være et tegn på at man har høy motivasjon og gode karakterer, og derfor sannsynligvis også vil ha god studieprogresjon. På den annen side behøver ikke det å utsette studiestarten bety at man vil være en dårlig student, dersom man for eksempel har tatt 3. klasse i videregående skole om igjen for å forbedre karakterene for å komme inn på spesielle studier som for eksempel medisin. Noen av dem som utsetter studiestarten gjør det også på grunn av verneplikt. Det er derfor ikke sikkert at de som utsetter studiestarten, i utgangspunktet har svakere studieprogresjon enn de som begynner å studere direkte.

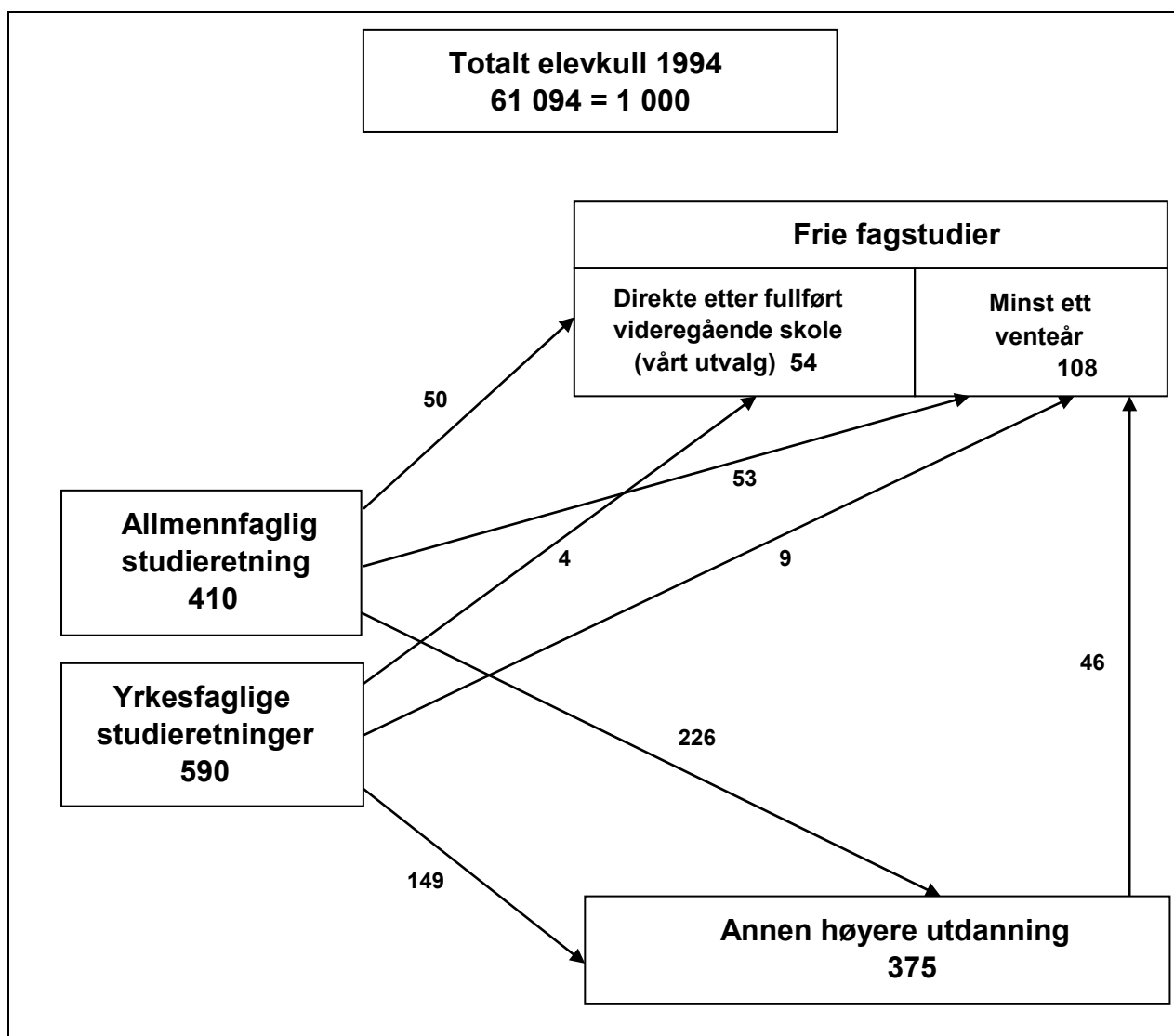
Men de som begynner å studere direkte etter fullført videregående skole, vil sannsynligvis i gjennomsnitt også være i en gunstigere livssituasjon, med mindre økonomiske og familierelaterte forpliktelser og bedre tid til studier, enn de som utsetter studiestarten. Tidligere forskning har vist at det har relativt stor betydning for studieprogresjonen (Berg 1997: 143). På den annen side kan det også tenkes at yngre studenter kanskje ikke har den samme faglige modenhet og kanskje ikke i like stor grad som de litt eldre studentene har bestemt seg for et endelig studiemål, noe som vil virke negativt på studieprogresjonen.

Det er derfor mange forhold som kan tenkes å påvirke studieprogresjonen for det utvalget vi ser på. Noen vil trekke i positiv retning mens andre vil virke negativt, det er ikke gitt at studieprogresjonen vil være bedre for dette utvalget, enn det vi finner generelt. Det vil vi eventuelt kunne gi et svar på senere, når vi kan kartlegge studieløpet også for de som utsetter studiestarten fra det samme kullet av elever som fullførte videregående 1994. I denne rapporten vil vi bare helt kort foreta en gjennomgang av de individ-opplysningene vi har, for å se om det er noen forskjeller mellom de som begynner direkte i høyere utdanning

og de som utsetter studiestarten, som kan ha betydning for representativiteten til det utvalget vi ser på.

2.1 Individkjennetegn

Figur 2.1 viser at det utvalget vi har sett på, omfattet om lag 1/3 av alle studentene i datamaterialet som begynte innenfor det aktuelle utdanningsområdet i løpet av hele observasjonsperioden. Ut i fra andre opplysninger anslår vi at vanligvis vil om lag 3/4 av alle som begynner å studere innenfor det aktuelle utdanningsområdet, begynne i løpet av den livsfasen vi har hatt opplysninger om i datamaterialet. Å sammenligne det aktuelle utvalget med de som utsatte studiestarten bør derfor kunne gi et relativt dekkende bilde av representativiteten til dette utvalget, i hvert fall når det gjelder de variablene vi har hatt opplysninger om.

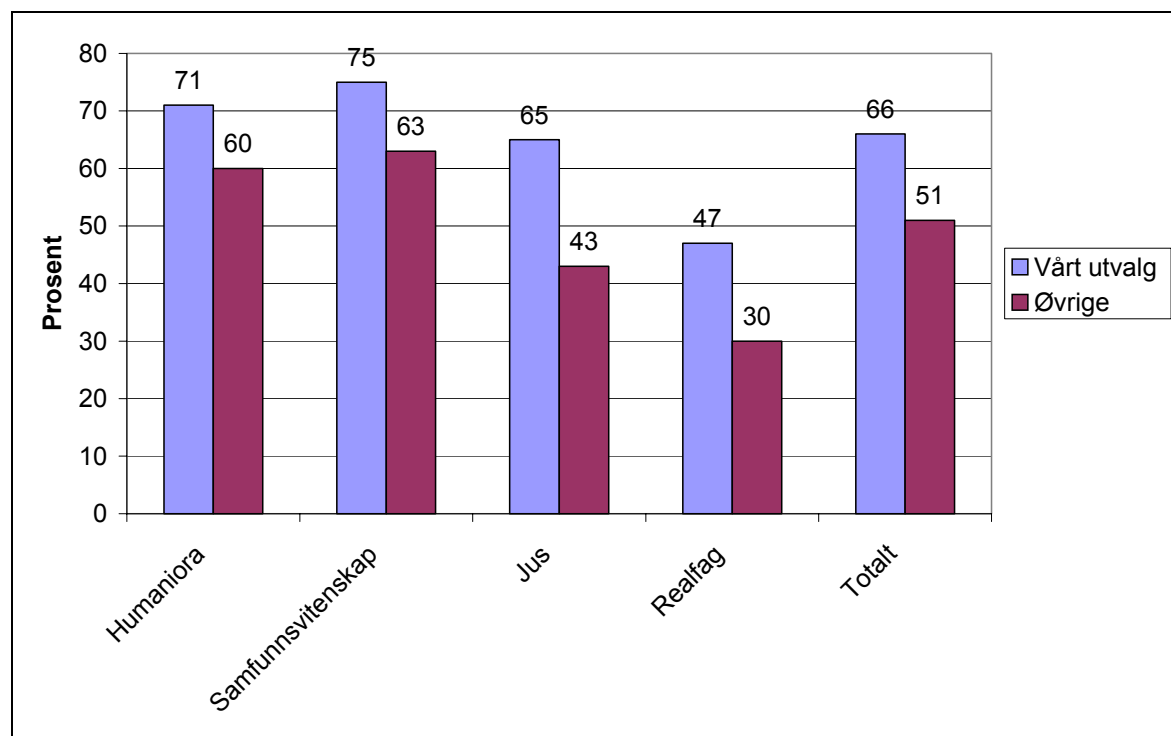

Figur 2.1 Tilstrømningen til det aktuelle utdanningsområdet.

Overrepresentasjon av kvinner

Aamodt (2001:34) har allerede påvist at *frafallet* er betydelig større blant mannlige begynnerstudenter ved universitetene, enn blant kvinnelige begynnerstudenter, i dette datamaterialet. I Berg (1997:95-101) er det foretatt en gjennomgang av tidligere forskning om menn og kvinners studietilpasning, som tilsier at kvinner har en noe lavere *studieeffektivitet* enn menn. En årsak til det er at flere kvinnelige enn mannlige studenter har barn, og at kvinner tar mer av omsorgsoppgavene enn menn, noe som reduserer tiden som kan benyttes til studier. Hun finner imidlertid ingen signifikant forskjell i studieeffektiviteten, mellom menn og kvinner som har fullført hovedfag (Berg 1997:143). Det kan imidlertid tenkes at forskjellen er relativt liten når det gjelder kvinner som tar utdanning på et så høyt nivå. Hun finner allikevel at det å ha barn signifikant reduserer studieeffektiviteten.

Figur 2.2 viser at det var en betydelig overrepresentasjon av kvinner i utvalget sammenlignet med de som utsatte studiestarten. Det skyldes sannsynligvis at mange menn avtjener verneplikten før de begynner å studere. Siden de fleste av kvinnene i dette utvalget har vært i en tidlig fase av voksenlivet og i relativt liten grad har hatt omsorgsforpliktelser i forbindelse med å ha barn, er det kanskje ikke noen særlig grunn til å tro at det har hatt stor betydning for studieeffektiviteten. Den høye kvinneandelen kan ha medvirket til en positiv effekt på studieprogresjonen, ved at frafallet sannsynligvis er mindre enn blant de som utsetter studiestarten.

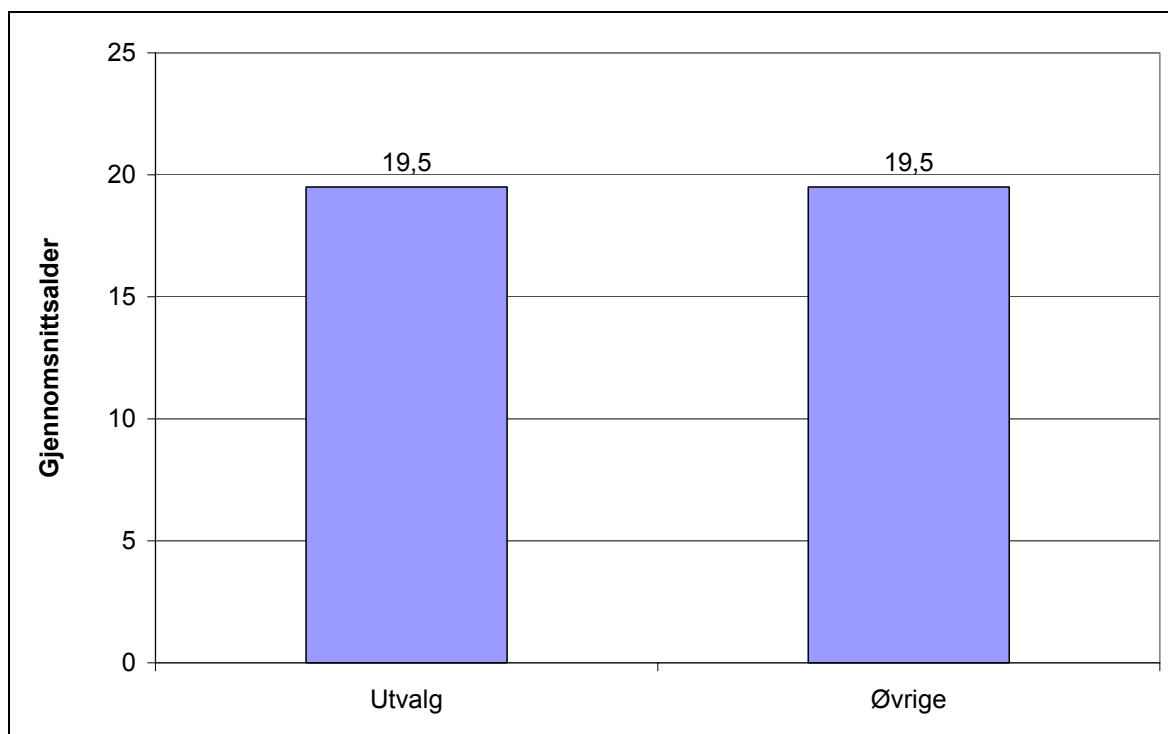

Figur 2.2 Kvinneandel blant begynnerstudenter, etter fagområde og tidspunkt for studiestart. Prosent.

Alder ved fullføring av videregående skole

Hvilken alder man har når man fullfører videregående skole kan også tenkes å ha en viss betydning for studieprogresjonen. Alderen på det tidspunkt man fullfører videregående skole vil i noen grad kunne gjenspeile progresjonen gjennom den videregående utdanningen. Dersom man hatt en svak progresjon i den videregående skole vil det kanskje også være en tendens til at man også vil ha svak studieprogresjon i senere studier.

Figur 2.3 viser imidlertid at alder på det tidspunkt da man fullførte videregående skole ikke hadde betydning for tidspunkt for studiestart. Både blant de som begynte å studere direkte (vårt utvalg) og de øvrige som utsatte studiestarten var gjennomsnittsalderen det året man fylte videregående skole 19,5 år. Isolert sett er derfor dette noe som tilsier at det aktuelle utvalget er representativt.

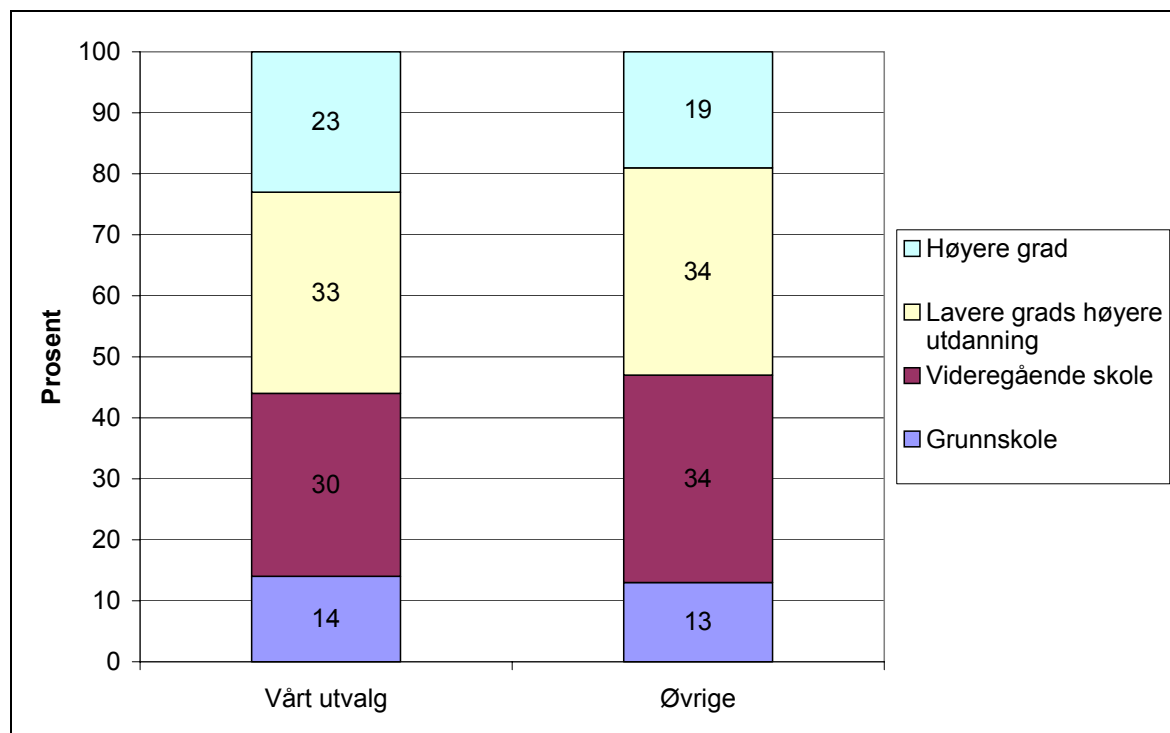
Figur 2.3 Gjennomsnittsalder det året man fullførte videregående skole.

Sosial bakgrunn

Aamodt (2001:38-39:57) har påvist at frafallet blant universitetsstudenter med foreldre med høyt utdanningsnivå er mindre enn blant universitetsstudenter med foreldre med lavt utdanningsnivå. Berg (1997:143) fant også at studenter med høy sosial bakgrunn synes å ha noe høyere studieeffektivitet enn studenter med lavere sosial bakgrunn.

Det kan være flere årsaker til dette, en kan være at de er flinkere studenter, en annen kan være at de i mindre grad trenger å være yrkesaktive ved siden av studiene. Uansett er det kanskje litt paradoksalt at tidligere forskning har vist at studieprogresjonen er svært lav innenfor akkurat dette utdanningsområdet, som fortsatt er et typisk utdanningsvalg for studenter med høy sosial bakgrunn (Nordli-Hansen 1999).

Figur 2.4 viser imidlertid at det er relativt liten forskjell mellom vårt utvalg, det vil si de som begynte å studere direkte etter studiestart, og de øvrige i 1994-kullet som begynte å studere senere, når det gjelder sosial bakgrunn. Andelen av studentene med foreldre med høyere utdanning var litt høyere i utvalget enn blant de som begynte senere, noe som da isolert sett skulle tilsi bedre progresjon i vårt utvalg, enn generelt.

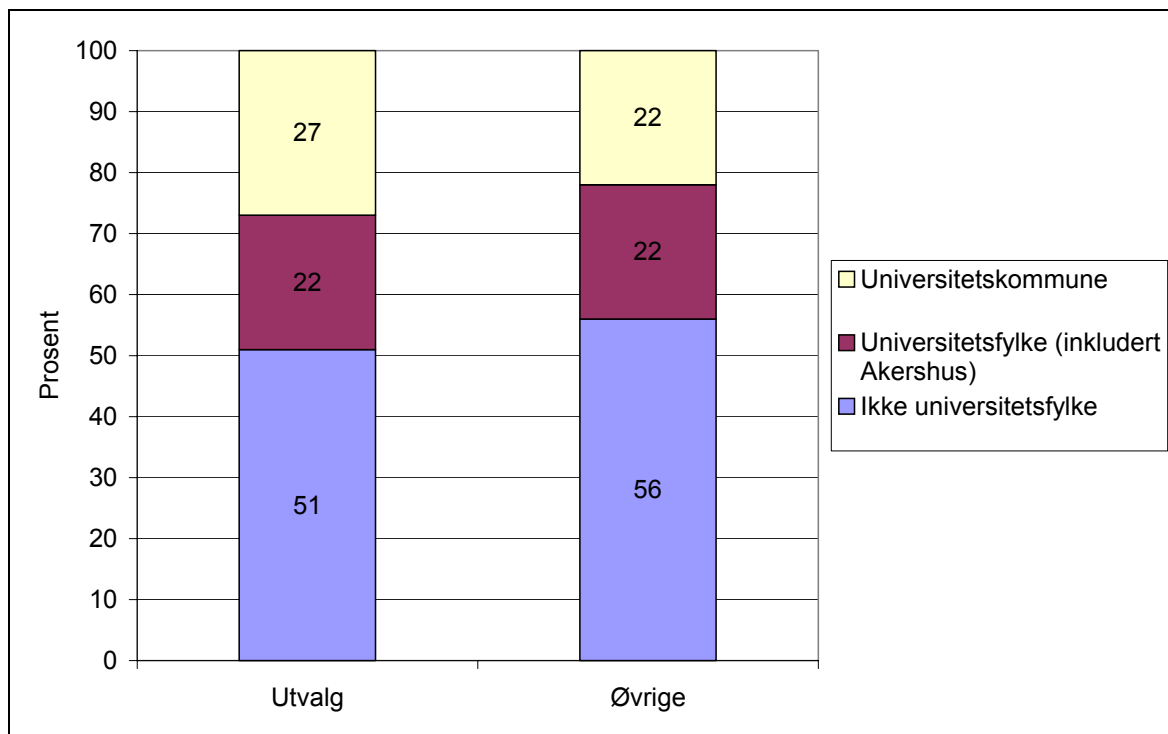
Figur 2.4 Foreldres utdanningsnivå. Prosent.

Bostedstilknytning til lærested

Aamodt (2001:56-57) fant også at bostedstilknytning til lærested hadde stor betydning for sannsynligheten for å falle fra. Sannsynligheten var signifikant lavere blant de som var rekruttert langveis fra, enn de som hadde hjemstedet sitt i nærheten av lærestedet. Aamodt mener at forklaringen til dette er trolig at ”*studenter som har vært nødt til å reise bort for å studere har måttet ta en klarere beslutning og gjennomgående er mer motiverte enn lokale studenter som med små kostnader kan prøve ut hvordan det er å studere selv om de er temmelig usikre i sin motivasjon*”.

På den annen side skulle man kanskje tro at de som ikke måtte flytte fra foreldrehjemmet i mindre grad var avhengig av arbeidsinntekter og dermed hadde bedre tid til studier. Imidlertid har en undersøkelse av SSB (Lyngstad & Øyangen 1999) vist at de som er hjemmeboende faktisk arbeider mer enn de som er borteboende. Isolert sett tilsier dette at de som ikke behøver å flytte langt for å studere også har lavere studieeffektivitet enn de som må flytte langt.

Figur 2.5 viser at det var en høyere andel av utvalget som hadde hjemstedet sitt i nærheten av ett universitet, enn av de som utsatte studiestarten, noe som da isolert sett tilsier at studieprogresjonen vil være noe svakere for utvalget, enn for de øvrige.

Figur 2.5 Hjemstedets nærhet til universitet. Prosent.

2.2 Studiemål ved studiestart

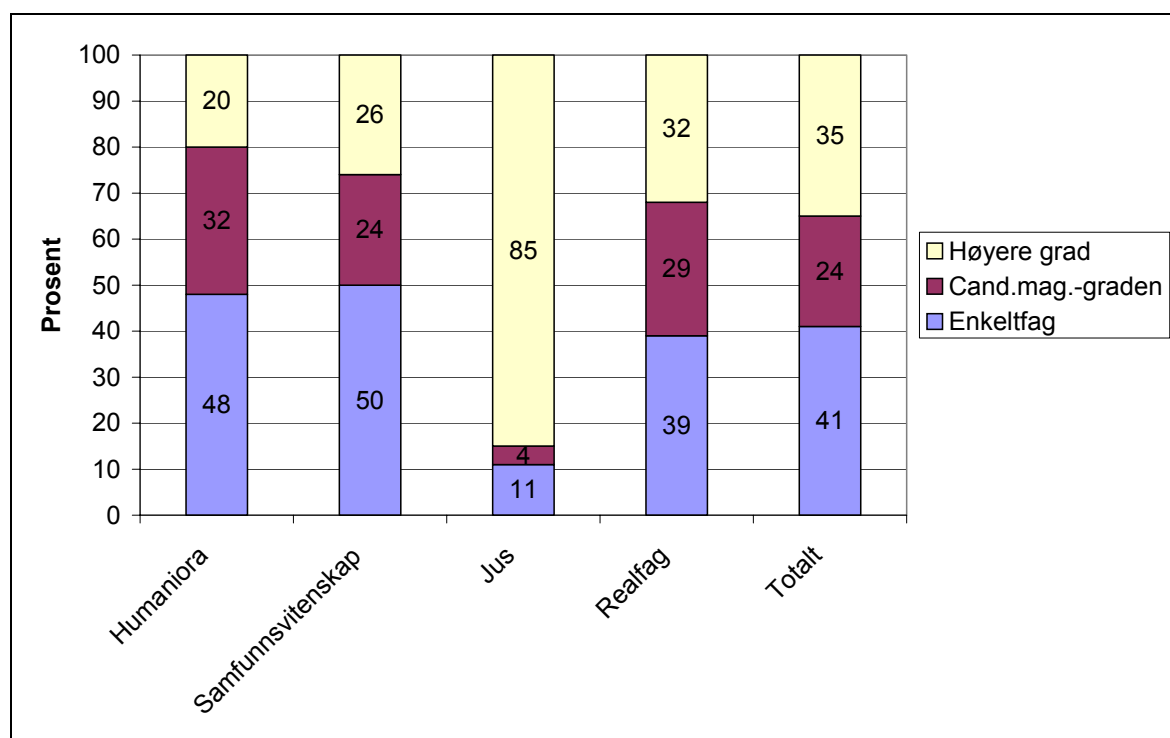
Begrepet studiemotivasjon er relativt sentralt i forskning om studieprogresjon. Det finnes mange ulike motivasjonsteorier, og begrepet brukes på mange forskjellige måter. I den tidligere UNIBUT-undersøkelsen av begynnerstudentene ved universitetet i Bergen ble opplysningene om studiemål som oppgis i forbindelse med semesterregistreringen benyttet som en indikator på studiemotivasjon (Wilhelmsen & Gjessing 1989:32). Man fant da at sannsynligheten for å fortsette studiene ved universitetet var høyere, jo høyere studieplanene var i utgangspunktet.

De store valgmulighetene som de frie fagstudiene gir, både når det gjelder fagsammensetning og nivå, vil naturlig gjenspeiles i en studentmasse med et bredt spekter av ulike studiemål, som vil variere fra å bare ønske forberedende metodeseminar og forkurs, til å fullføre en høyere grad. Det betyr at studiemål har stor potensiell forklaringskraft når det gjelder individuelle variasjoner i studieprogresjonen.

I Unibut-undersøkelsen fant man også at det var en relativt klar tendens til at de som tok sikte på en høyere grad, hadde bestemt seg for hva slags utdanning de ønsket å ta raskere

enn de som hadde et lavere ambisjonsnivå (Wilhelmsen & Gjessing 1989:35). Figur 2.6 og figur 2.7 kan tyde på at samme mekanismer også ser ut til å gjøre seg gjeldende i dette datamaterialet. Det var en langt høyere andel som hadde en høyere grad eller cand.mag.-graden som studiemål i utvalget, 59 prosent, enn blant de som utsatte studiestarten, 42 prosent.⁷ For øvrig ser vi også det samme mønsteret på alle fagområdene.

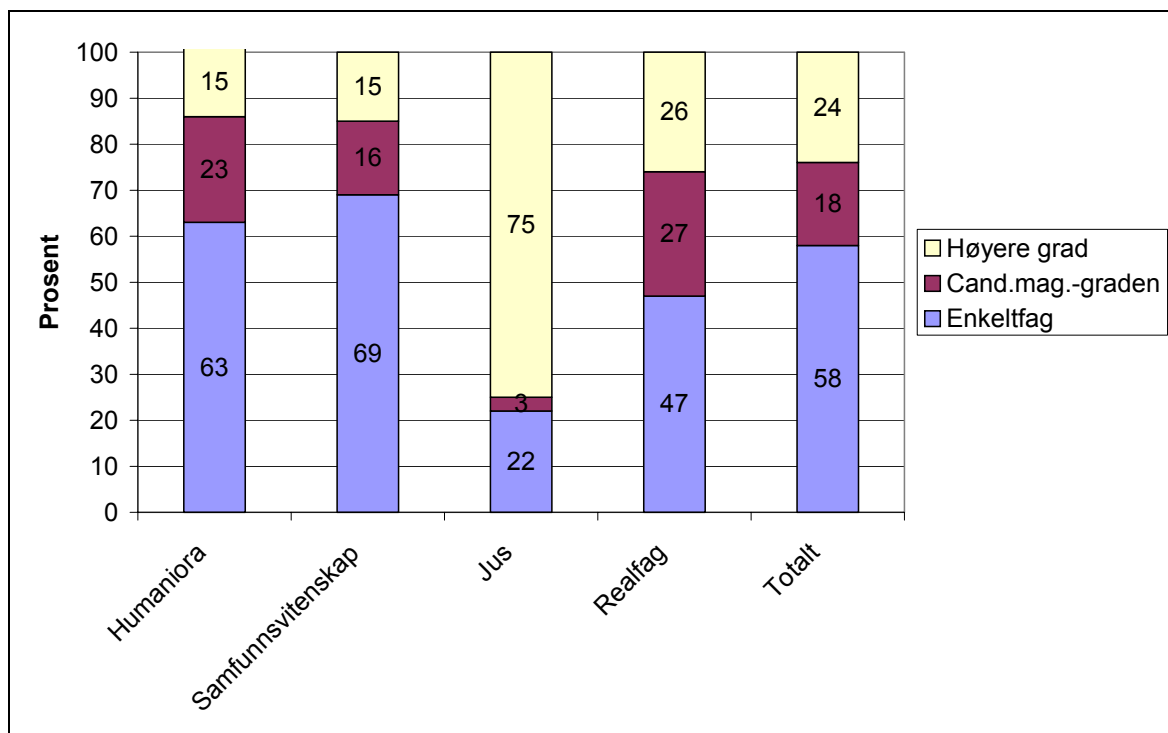
Her har vi da også bare kunnet se på de som ventet 1-2 år med studiestarten. Forskjellene vil muligens være enda større for de som ventet enda lenger. På den annen var ikke de som oppga enkeltfag som studiemål, nødvendigvis mindre ambisiøse enn de som oppga en universitetsgrad som studiemål. Det er utvilsomt mange som bare ønsker ett enkeltfag for å få tilleggspoeng ved opptaksbegrensede studier som for eksempel medisin, eller tar sikte på en utdanning ved et annet lærested hvor fagenheten kan godkjennes, for eksempel lærerutdanning.

Figur 2.6 Studiemål ved start av fagstudier, i utvalget.

⁷ Opplysningene er de som gis i forbindelse med semesterregistreringen, og viser studiemål ved påbegynnelse av fagstudier, altså studiemålet høsten 1995 for de som tok ex. phil. først. I datamaterialet var det ikke skilt mellom ulike typer fagenheter. De aller fleste var derfor enten registrert med uspesifisert enkeltfag, cand.mag.-graden eller en høyere grad som studiemål. Noen få var registrert med bare forberedende prøver som eller forskjellige typer høgskoleutdanning som studiemål, disse har vi kategorisert sammen med gruppen enkeltfag. Det kan også tenkes at de som ikke har besvart har fått koden for enkeltfag, som for så vidt kan være greit.

Det kan allikevel neppe være den eneste forklaringen til den store forskjellen mellom de som begynte å studere direkte etter videregående skole (utvalget) og de øvrige som begynte å studere senere, slik at de som begynte å studere direkte etter fullført videregående skole sannsynligvis også var mer ambisiøse enn de som utsatte studiestarten. Dersom det også i dette datamaterialet er slik at studieprogresjonen er bedre jo høyere studiemål man har, vil det isolert sett føre til bedre studieprogresjon blant de som ikke utsetter studiestarten (utvalget) enn blant dem som utsetter studiestarten.

Figur 2.7 Studiemål blant studenter med utsatt studiestart. Prosent.

2.3 Oppsummering

I dette kapitlet har vi drøftet forskjellige faktorer som kan ha betydning for representativiteten til det utvalget vi har sett på. I et individ-perspektiv vil studieprogresjonen avhenge av studentenes livssituasjon, og av deres studiekompetanse og studiemotivasjon. Dette er størrelser som vi ikke direkte har kunnet kartlegge, men vi har allikevel en del opplysninger om studentenes bakgrunn og målsettinger, som kan gi oss noen indikasjoner.

Først og fremst fant vi at de som begynte å studere direkte etter fullført videregående skole hadde klarere mål enn de som utsatte studiestarten. Tidligere forskning har vist at det har en positiv effekt på studieprogresjonen.

Derneft fant vi at det var en betydelig overrepresentasjon av kvinner i utvalget, sammenlignet med de som utsatte studiestarten. Det skyldes sannsynligvis at mange menn avtjener verneplikten før de begynner å studere. Tidligere forskning har vist at frafallet er mindre blant kvinner enn blant menn, men at studieeffektiviteten kanskje også er noe lavere. Det siste skyldes da særlig at kvinnelige studenter i større grad enn mannlige studenter må bruke tid til barneomsorg.

For øvrig var det liten forskjell mellom utvalget og de som utsatte studiestarten. Det gjelder også alder på det tidspunkt man fullførte videregående skole. Dersom studieprogresjonen i den videregående skole er korrelert med studieprogresjonen i høyere utdanning, er det noe som isolert sett tilsier at studieeffektiviteten er den samme blant dem som ikke utsetter studiestarten (utvalget) som blant de som utsatte studiestarten.

Et siste moment som bør nevnes, er at det i 1994 var en rekordhøy søkning til høyere utdanning generelt, og spesielt få som utsatte studiestarten. Mange av de nye studentene dette året kan dermed ha vært svakt motiverte for det studiet de påbegynte, som ikke nødvendigvis var deres første ønske. Dette kan ha trukket i negativ retning når det gjelder studieprogresjonen blant dem vi undersøker.

Allikevel synes det kanskje samlet sett å være mer som trekker i positiv retning når det gjelder studieprogresjonen for utvalget, enn i negativ retning, sammenlignet med de som utsetter studiestarten.

3 Begynnerfasen

Tidligere forskning har særlig fokusert på at begynnerfasen synes å være problematisk, fordi svært mange studenter relativt raskt slutter å studere (Wilhelmsen & Gjessing 1989, Aamodt 2001).⁸ Noen kartlegging av begynnerstudentenes faktiske studieutbytte i form av avlagte eksamener og videre utdanningsmuligheter er imidlertid ikke foretatt tidligere. At studentene relativt raskt slutter å studere ved ett lærested, betyr ikke nødvendigvis at de har hatt dårlig utbytte av studiene, dersom de har fullført en eller flere fagenheter som har gitt et grunnlag for videre studier ved andre læresteder. Som vi så i forrige kapittel, var det også mange som bare hadde et enkeltfag som studiemål i utgangspunktet.

For å kunne bedømme i hvilken grad frafallet er problematisk, må vi vite mer om hva det skyldes. Det som vel må anses problematisk, er om mange gir opp det utdanningsmålet de hadde i utgangspunktet og helt slutter å studere. Dersom man skifter utdanning uten å ta eksamen, innebærer det et effektivitetstap, men er kanskje allikevel mindre problematisk. Det som neppe er problematisk er naturlig mobilitet mellom læresteder som en må forvente for denne type fleksible studier.

For å kunne gi et klarere bilde av dette vil vi i dette kapitlet begynne med en detaljert kartlegging av studieprogresjonen i tilknytning til den første fagenheten, et grunnfag. Vi følger studentene frem til fullføring, eventuelt at man falt fra, og hva man valgte å gjøre videre.

Vi har bare sett på de utdanningene som har grunnfag som første fagenhet. Siden realister ikke tar grunnfag, men emnestudier, som ikke har blitt registrert av SSB, har vi utelatt realistene i dette kapitlet. Når det gjelder jus, har vi bare sett på de juristene som fikk kode for grunnfag, og i tillegg noen få som hadde kode for jus mellomfag eller storfag.⁹ Den 4-sifrede NUS-koden grunnfag jus omfatter de 6-sifrede kodene grunnfag i offentlig rett, kriminologi og jus. Alle øvrige universitetsutdanninger på de aktuelle fagområdene, også embetsstudiene, bygger videre på et grunnfag, og er med i analysen.¹⁰

3.1 Fullføring

I figur 3.1 har vi først forsøkt å gi et bilde av studentenes bevegelser i utdanningssystemet frem til at man eventuelt fullførte det første grunnfaget, ved å dele dem inn i fire

⁸ I disse studiene representerer studenter som nøyer seg med å ta ex. phil. en stor del av frafallet. Det gjelder ikke vår studie.

⁹ Når det gjelder jus, har de fleste enten fått kode for jus grunnfag, eller kode for 2.avdeling (NUS-betegnelse, ikke 2. avdeling selve i jusstudiet) i jus-studiet. 1. avdeling i jus-studiet er ekvivalent med et grunnfag, men for dem som ble kodet i den siste gruppen, er det ikke registrert fullført grunnfag, bare 2. avdelings-eksamen.

¹⁰ Noen få var registrert med bare forberedende prøve som studiemål, disse har vi utelatt.

forskjellige "tilstander", relatert til det første grunnfaget de påbegynte. "Fullført grunnfag" betyr at man hadde fullført et grunnfag på samme fagområde som man først ble registrert som student.^{11,12} De som ikke hadde gjort det, kunne enten fortsette studiene, som betyr at de fortsatt var registrert som student samme fagområde, skifte studium, som betyr at man hadde skiftet fagområde eller gått til en høyskole, eller slutte å studere, som da er de resterende som ikke er i noen av de viste kategoriene.

I samfunnsfag og humanistiske fag er det vanlig å ta forberedende prøve i høstsemesteret, for så å starte på det første grunnfaget over jul (se tabell 1.1). Mange av disse studentene har også tatt forskjellige metodekurs samtidig, og noen få gikk antagelig også direkte til mellomfagseksamen (se vedlegg 2). Vi må derfor regne det som normal progresjon at det første grunnfaget fullføres i løpet av studieåret 1995-1996.

Figur 3.1 viser at til sammen hadde 67 prosent fullført sin første fagenhet i løpet av de to første studieårene. I det tredje studieåret var det ytterligere 8 prosent som fullførte. Heller ikke alle i denne gruppen var nødvendigvis forsinket i studieprogresjonen, noen hadde midlertidig studieavbrudd det 2. studieåret, og noen tok også mellomfag direkte (se tabell V2.1 i vedlegg 2).

Vi kan derfor konkludere med at om lag 70 prosent av studentene fullførte det første grunnfaget på normert eller tilnærmet normert studietid. Isolert sett virker det kanskje ikke så dårlig, men sammenlignet med de fleste profesjonsstudier innebærer det allikevel at andelen som er forsinket i studieprogresjonen allerede i begynnerfasen, er betydelig større enn det som er vanlig for hele studiet (Aamodt 2001).

Hva med de øvrige 30 prosent? Figur 3.1 viser at frafall var den viktigste årsaken til ikke å fullføre på normert tid. Totalt hadde 21 prosent falt fra i løpet av de to første årene. De fleste, 13 prosent, hadde skiftet til et annet studium, mens 8 prosent hadde helt sluttet å studere.

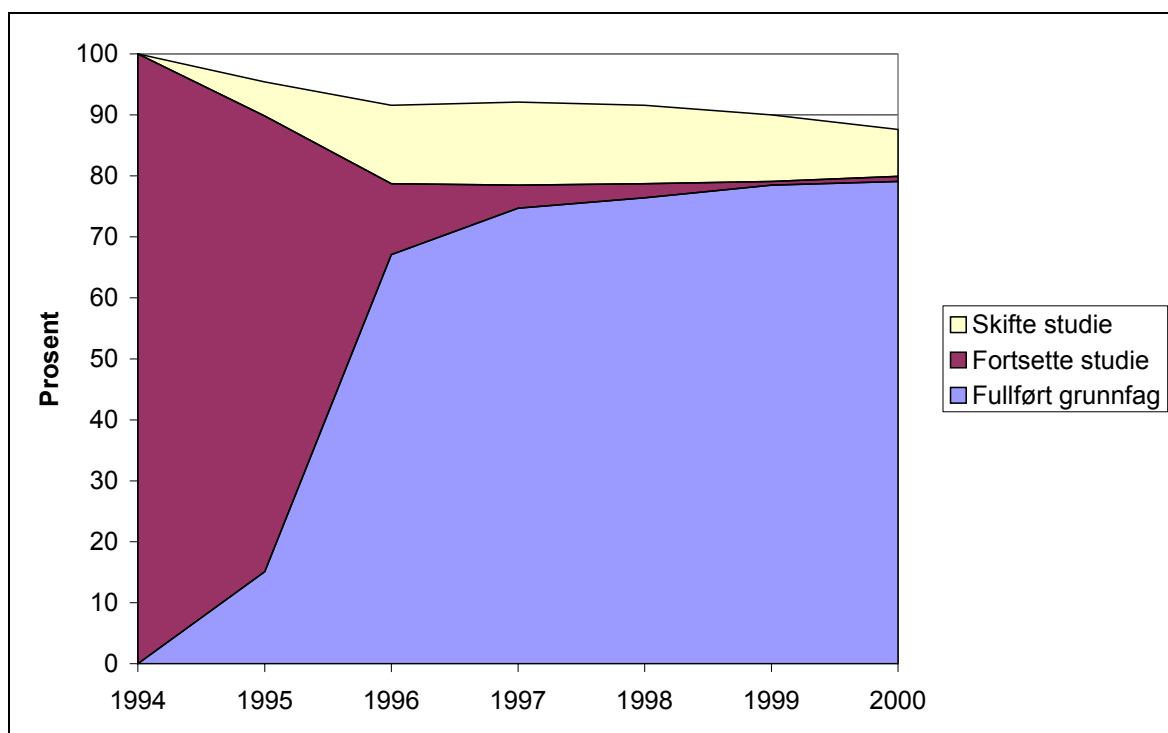
¹¹ Vi har altså ikke regnet det å skifte grunnfag innen samme fagområde som å skifte studium. Dette har vi gjort av prinsipielle årsaker, ikke av beregningsmessige. Rent beregningsteknisk spiller det ikke noen rolle om vi relaterer dette til fagområde, faggruppe eller enkeltfag (4-sifrede NUS-koder). Imidlertid kan forskjellige fagenheter innen samme fagområde i noen grad være overlappende. Studentene kan også registrere seg opp på forskjellige kurs samtidig, slik at det å regne mobilitet mellom faggrupper eller enkeltfag innen samme fagområde som å skifte studium ikke nødvendigvis ville gi mer korrekt bilde.

¹² Et grunnfag er normert til ett års studier og kan tas som et selvstendig fag, eller som en del av en mellomfagseksamen (1 ½ år), eller et storfag (2 år). Dessuten kan grunnfaget også bestå av to semesteremner. Den første registrerte avlagte fagenheten kan derfor være både et semesteremne, et grunnfag eller en del av mellomfag og storfag, men de aller fleste avlegger grunnfagseksamen først (se også vedlegg 2). Det ville bli svært uoversiktlig og komplisert å forsøke å se på hvor mange som fullfører de ulike typene av fagenheter. Vi har derfor bare sett på andelen som har fullført en fagenhet som krever minst 20 vekt-tall, dvs ett års studier, innen samme fagområde man opprinnelig begynte å studere. I langt de fleste tilfelle vil dette også være et grunnfag (se vedlegg 2). Noen få går i følge dataene rett til en mellomfagseksamen uten å ta en grunnfagseksamen først, mens storfag stort sett er en lite benyttet fagenhet.

Det fjerde studieåret var det bare tre prosent tilbake som fortsatt var studenter innenfor det aktuelle utdanningsområdet uten å ha fullført. Det var imidlertid et vist tilslag av tilbakevendere, det vil si studenter som hadde avbrudt studiet, men som kom tilbake, slik at andelen som fullførte økte med ytterligere 5 prosent i observasjonsperioden. Ved slutten av observasjonsperioden hadde derfor 79 prosent fullført minst ett grunnfag.

Dessuten var det slik at de som ikke fullførte på normert tid, hadde relativt lav sannsynlighet for å fullføre i de etterfølgende årene. Det var altså en liten gruppe som ble værende igjen som hadde problemer med å fullføre, og som vil ha forholdsmessig stor negativ effekt på den gjennomsnittlige vektallsproduksjonen, hvis en beregner et slikt tall.

I utgangspunktet virker det ikke så ”galt” at 70 prosent fullfører til normert (eller tilnærmet) tid. Men dersom studieprogresjonen og frafallet er like stort videre utover i studieløpet for de som fortsetter universitetsutdanningen, vil omfanget av forsinkelser og frafall summere seg opp til å bli ganske høyt. Om det bare er i den første fasen at det skjer en avskalling av de minst motiverte og kvalifiserte studentene slik at progresjonen bedrer seg utover i studieløpet, er noe vi vil kartlegge videre utover i rapporten.

Figur 3.1 Studieprogresjon grunnfag. $N = 2\ 283$.

Gjennomsnittlig vektallsproduksjon

For å kunne sammenligne studieprogresjonen for dette utvalget i begynnerfasen med den generelle studieprogresjonen ved universitetene, kan vi forsøke å anslå hva disse resultatene betyr regnet i vektallsproduksjon, som er det målet UFD (jf. St.meld.27 (2000-2001)) tidligere har benyttet (nå har man gått over til å regne dette i studiepoeng). En slik

sammenligning er imidlertid relativt problematisk, siden det er flere usikkerhetsmomenter som må tas hensyn til, og rent beregningsteknisk kan det også gjøres på litt forskjellige måter.

For det første er det et spørsmål hvordan begynnerfasen skal avgrenses. Dersom vi ser på en bestemt periode, for eksempel de tre første årene, blir den beregnede gjennomsnittlige vekttallsproduksjonen underestimert for de som fullfører på et senere tidspunkt, siden de blir stående med 0 i vekttallsproduksjon. Alternativt kan man se på perioden frem til at man fullfører eller faller fra i det første grunnfaget, perioden vil da variere fra individ til individ. Siden de aller fleste fullførte eller falt fra i løpet av observasjonsperioden, vil vi da fange opp den reelle vekttallsproduksjonen i begynnerfasen for de aller fleste studentene, og vi har derfor valgt å avgrense begynnerfasen på den siste måten.

Dessuten er det to prinsipielt forskjellige måter å beregne vekttallsproduksjonen på. Den ene måten er å beregne den gjennomsnittlige årlige vekttallsproduksjonen for en bestemt kohort av studenter, altså et individ-gjennomsnitt. Den andre måten er å beregne den gjennomsnittlige årlige vekttallsproduksjonen for alle studenter i utdanningssystemet. I det første tilfellet tar man altså gjennomsnittet av den gjennomsnittlige vekttallsproduksjonen pr. student i den aktuelle perioden, mens man i det andre tilfelle beregner forholdstallet mellom den totale vekttallsproduksjonen og det totale antall studieår. Den første metoden vil rent prinsipielt gi et mest korrekt bilde av den gjennomsnittlige studieprogresjonen blant studentene, men den andre metoden er antagelig allikevel best egnet når vi skal sammenligne med de vekttallsberegningene som UFD har benyttet. Den metoden impliserer at de studentene som har svakest studieprogresjon, blir tillagt mer vekt enn de studentene som har best studieprogresjon, som det også gjøres i de nevnte beregningene UFD har benyttet. Vi har benyttet begge metodene, men har da lagt størst vekt på den siste metoden. Forskjellen blir relativt vesentlig.

Det er også to vesentlige datatekniske usikkerhetsmomenter, nemlig om studentene samtidig med det første grunnfaget også tok ex. phil. eller ikke, og i hvilket semester den første fagenheten ble avsluttet. Siden observasjonsperioden er så kort, gir dette store utslag i den beregnede vekttallsproduksjonen. Vi har derfor beregnet to alternativ. I det ene alternativet, som da er en nedre grense, har vi antatt at bare de vi har opplysninger om, har fullført ex. phil (eller studert det og blitt registrert med en annen fullført høyere utdanning neste år), og at alle studenter fullførte fagenheten i vårsemesteret. I det andre alternativet, som da blir en øvre grense, har vi antatt at alle som fullførte grunnfaget gjorde det i høstsemesteret dersom de brukte mer enn ett år, og at alle tok ex. phil. Det reelle tallet vil da måtte ligge et sted mellom disse to alternativene.

Formelen som vi har brukt for å beregne den gjennomsnittlige årlige vekttallsproduksjonen er:

$$\text{Gjennomsnittlig vekttallsproduksjon} = \sum_i (Y_i + P_i) / \sum_i X_i \quad i = 1 \dots N$$

hvor

Y_i = normerte vekttall for fullført fagenhet for individ i , 0 dersom man ikke fullførte.

X_i = antall studieår brukt på første fagenhet for individ i (på dette trinnet)

P_i = 10 hvis individ tok ex. phil. før eller samtidig med første fagenhet, 0 ellers

N = antall studenter

Den gjennomsnittlige årlige vekttallsproduksjonen blir altså det totale avlagte vekttall for alle studentene delt på det totale antall studieår for alle studentene. Når vi har beregnet den nedre grensen, har vi satt X_i lik antall observerte studieår, og $P_i = 10$ bare dersom fullført ex. phil. var registrert eller man hadde tatt ex. phil. samtidig med et annet fag, slik at det sannsynligvis var årsaken til at ex. phil. ikke var registrert. Den nedre grensen for vekttallsproduksjonen vi da kommer frem til, er 12,2 vekttall pr. år.

Når vi har beregnet den øvre grensen, har vi antatt at antall studieår var 1 dersom man fullførte den første fagenheten det første studieåret, det vil si våren 1995, mens vi har antatt X_i = antall observerte studieår – 0.5 for alle andre. Samtidig har vi antatt at $P_i = 10$ for alle studenter. Anslaget for den øvre grense som vi da kom frem til var 17,4 vekttall pr. år.

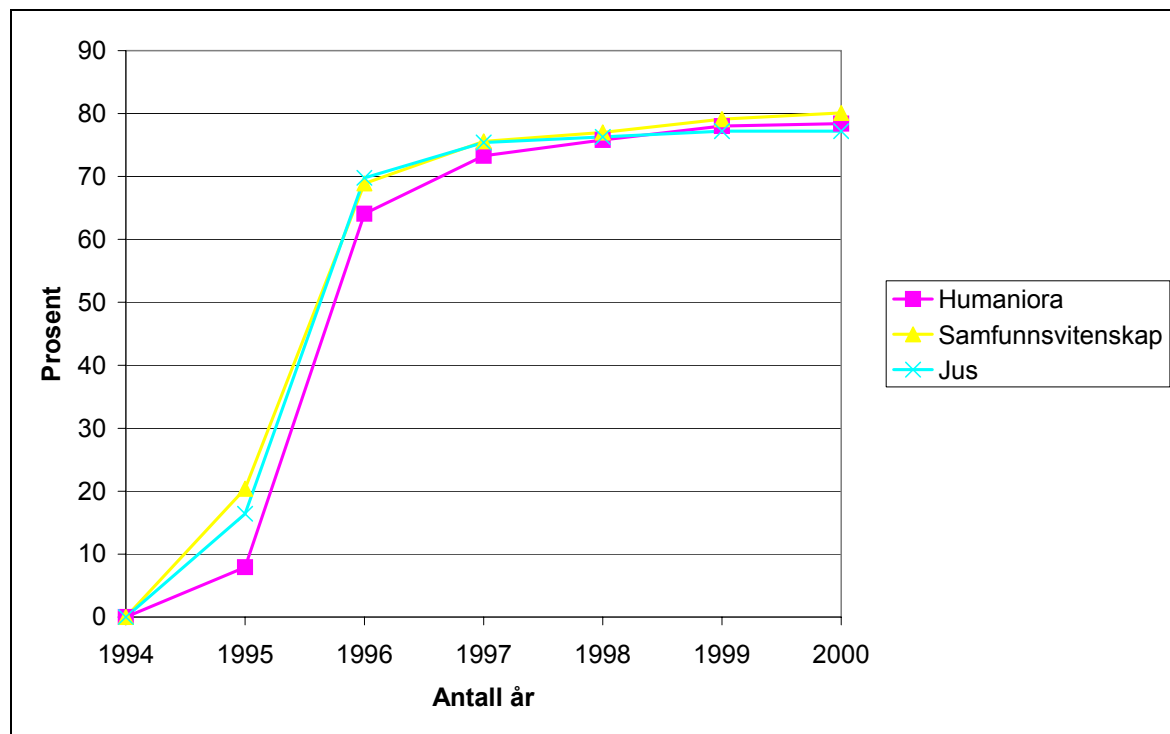
Det reelle tallet ligger derfor sannsynligvis et sted midt mellom disse to estimatene, altså nærmere 15 vekttall pr. år. I følge statistikk fra Database for høyere utdanning i Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (DBH) som St.meld. nr. 27 har benyttet er den gjennomsnittlige vekttallsproduksjonen blant alle universitetsstudenter om lag 11 vekttall pr. år (St. meld. 27 (2000-2001)). Selv om det er en del usikkerhet inne i bildet, tyder dette allikevel på at studieeffektiviteten for dette utvalget er betydelig høyere enn det man kanskje skulle forvente ut i fra vekttallsberegningene til DBH.

Når vi beregnet den gjennomsnittlige vekttallsproduksjonen pr. student, altså benyttet den alternative metoden vi beskrev foran, kom vi dessuten frem til et noe høyere tall, 13,4 vekttall pr. student, som ”nedre grense” og 19,5 vekttall som øvre grense. Det viser at det at en del studenter bruker uforholdsmessig lang tid drar tallene ned ganske betraktelig, noe som også vil være tilfelle i de beregningene UFD har benyttet. I tillegg finner vi uansett en høyere vekttallsproduksjon, og det gjelder begynnerfasen da studieprogresjonen generelt er lavest.

Liten forskjell mellom fagområdene

Figur 3.2 viser at det var relativt liten forskjell mellom fagområdene, med hensyn til hvor stor andel som fullførte den første fagenheten, og hvor raskt det skjedde. I løpet av de to

første årene hadde 64 prosent av humanistene, 69 prosent av samfunnsviterne og 70 prosent av juristene fullført den første fagenheten. Over hele den perioden vi har kartlagt (6 år) var andelen som fullførte grunnfaget 78 prosent for humanistene, 80 prosent for samfunnsviterne og 77 prosent for juristene.

Figur 3.2 Prosentandel som fullførte grunnfaget, etter fagområde.

3.2 Faktorer som påvirker progresjonen

I kapittel 2 pekte vi på en del faktorer som kunne ha betydning for studieprogresjonen. I dette avsnittet ønsker vi å se om disse faktorene påvirket studieprogresjonen i begynnerfasen for dette utvalget. For å analysere det vil vi benytte en forløpsdatametode kalt cox-regresjon. I denne type forløpsdata-analyse er den avhengige variabel sannsynligheten for et bestemt utfall i en gitt periode. I vårt tilfelle er studentene studieobjektene studenter som fortsatt studerer og ikke har tatt eksamen, og perioden er ett år. I det tilfelle at studieobjektene står overfor flere valgmuligheter, som for eksempel å fullføre eller falle fra som vi vårt tilfelle, kan vi behandle de som i en periode velger bort den utfallsmuligheten vi ønsker å studere som sensurerte studieobjekter, det vil si at vi rett og slett fjerner dem fra datasettet fra og med den perioden.

Vi kan derfor bruke metoden til å foreta separate analyser av ulike utfallsmuligheter. Vi har foretatt to separate analyser, en hvor vi ser på sannsynligheten for å fullføre, som kan betraktes som en indikator på studieeffektivitet, og en analyse hvor vi ser på sannsynligheten for å falle fra. I den første analysen har vi da sensurert bort studenter som hadde falt fra, mens vi i den andre analysen sensurerte bort studenter som hadde fullført.

En vesentlig fordel med cox-regresjon (også kalt proporsjonal hazard-rate-modellen) er også at man ikke trenger å spesifisere hvordan utfalls-sannsynlighetene varierer over tid. Resultatene fra estimeringen er vist i tabell 3.1.

I en del tilfelle bekrefter resultatene våre antagelser om at individenes bakgrunn og studiemål har betydning for studieprogresjonen, i andre tilfelle ikke. For det første ser vi at det å ha et veldefinert studiemål hadde en klart signifikant negativ effekt på sannsynligheten for å falle fra. Det behøver allikevel ikke være noe "bevis" for at studiemotivasjons-teorier har stor relevans, det kan være uttrykk for mer trivielle og pragmatiske forhold knyttet til begynnerstudentenes situasjon og studieatferd. Som vi ser, hadde studiemål ingen signifikant effekt på sannsynligheten for å fullføre, som er en indikasjon på studieeffektiviteten.

Derimot hadde kjønn ingen signifikant effekt verken på sannsynligheten for å fullføre, eller sannsynlig for å falle fra. Når vi ikke har funnet noen signifikant effekt av kjønn, kan det skyldes at effekten av å ha omsorg for barn mm først gjør seg gjeldende i en senere livsfase.

Tabell 3.1 Effekten på sannsynligheten for å fullføre eller avbryte første fagstudie av forskjellige variable, estimert ved Cox-regresjon.

	Sannsynlighet for å Fullføre		Sannsynlighet for å falle fra	
	B	Exp(B)	B	Exp(B)
<i>Fagområde(referansegruppe =humaniora):</i>				
Samfunnsvitenskap	0,160**	1,173	-0,003	0,997
Jus	0,071	1,075	0,083	1,086
<i>Studiemål (referansegruppe=enkeltfag):</i>				
Cand.mag.-graden	0,053	1,054	-0,324**	0,723
Høyere grad	0,073	1,076	-0,446**	0,640
<i>Demografiske variable:</i>				
Kjønn (kvinne=1)	-0,016	0,984	-0,048	0,954
Alder når fullførte v.g.skole	-0,048**	0,953	0,035**	1,035
Foreldrenes utdanningsnivå (se vedlegg 1)	0,022	1,022	-0,081	0,922
<i>Andre variable:</i>				
Tidspunkt for start av fagstudier (95=1)	-0,377**	0,686	-0,593**	0,553
Bosatt i fylke med universitet (=1)	-0,089	0,915	0,121	1,128
Studieretning for allmenne fag(=1)	0,080	1,084	-0,399**	0,671
Antall individ-år-observasjoner	2 215		2 215	

*= signifikant på 0,05%-nivå, **=signifikant på 0,01%-nivå.

Derimot fant vi at alder på det tidspunkt man fullførte videregående skole, både hadde en signifikant negativ effekt på sannsynligheten for å fullføre, og en signifikant positiv effekt på sannsynligheten for å falle fra. Aldersvariasjonen i utvalget vil sannsynligvis i en viss grad gjenspeile progresjonen i den videregående skole. Det tyder derfor klart på at de bakenforliggende faktorer som eventuelt skaper svak progresjon i den videregående skole, også er til stede dersom man senere tar høyere utdanning.

Vi ser også at de som begynte å studere på grunnlag av fullført allmennfaglig studieretning, hadde en signifikant lavere sannsynlighet for å falle fra enn de som kom fra en yrkesfaglig studieretning.

Aamodt (2001) fant også at foreldrenes utdanningsbakgrunn hadde betydning for sannsynlighetene for å falle fra. Jo høyere utdanningsbakgrunn foreldrene hadde, jo lavere var sannsynligheten for å falle fra. Her var effekten ikke signifikant, men var nær ved å være det. Derimot var det overhode ingen signifikant effekt på sannsynligheten for å fullføre. Bosted hadde ingen signifikant effekt, verken på frafall eller fullføring.

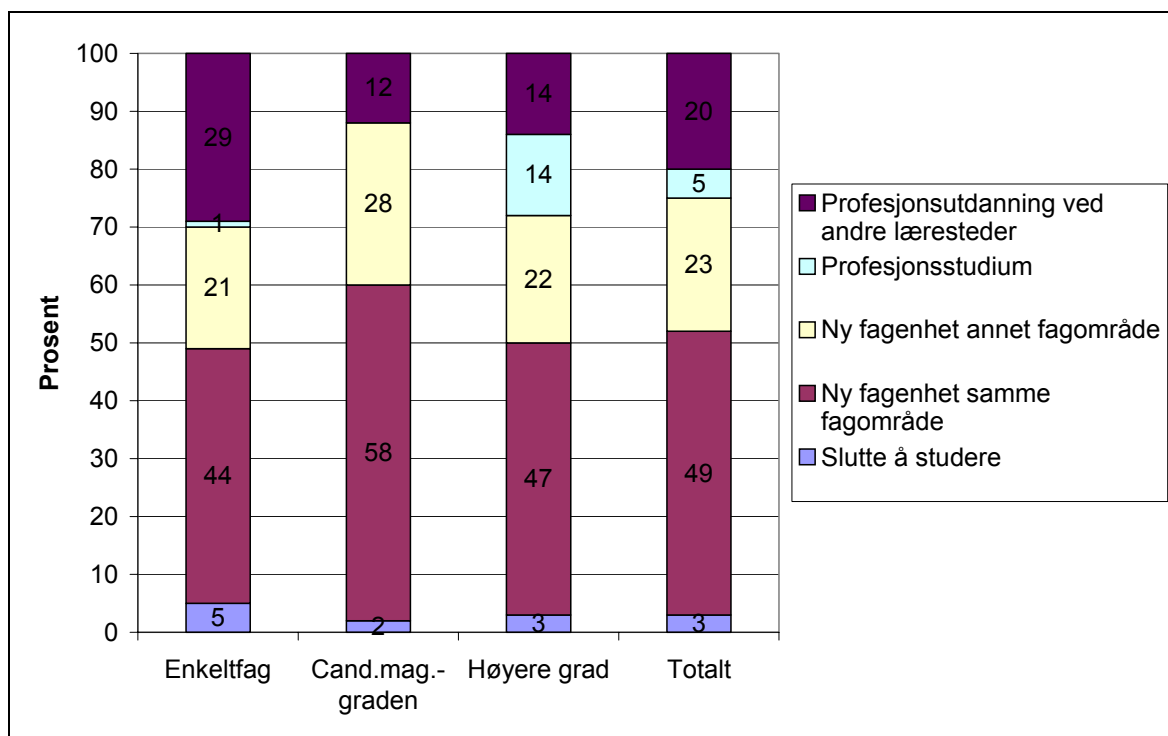
Resultatene viser for øvrig at effekten av individvariablene på studieprogresjon hovedsakelig har skjedd gjennom å påvirke frafall. Det virker rimelig at en beslutning om å fortsette å studere eller ikke er motivert av individuelle kjennetegn og i liten grad har å gjøre med forhold i selve undervisningssituasjonen, mens det motsatte kanskje er tilfelle når det gjelder studieeffektiviteten.

Fagområde hadde heller ingen signifikant betydning på sannsynligheten for å falle fra. Det bekrefter også bildet av at sannsynligheten for å falle fra er en størrelse som hovedsakelig er knyttet til individets situasjon. Derimot fant vi at sannsynligheten for å fullføre var signifikant høyere innen det samfunnsvitenskapelige fagområdet, enn innen det humanistiske fagområdet. Det synes også rimelig at forhold i selve undervisningssituasjonen først og fremst påvirker studieprogresjonen gjennom å påvirke studieeffektiviteten.

3.3 Veien videre

En vellykket studiestart innebærer ikke bare at man fullførte det første grunnfaget, men også at man har fått lyst til å fortsette studiene. For dem som hadde et relativt ambisiøst mål i utgangspunktet kan en vellykket studiestart innebære at man er styrket i troen på at man kan realisere dette målet. For de som i utgangspunktet var relativt usikre på hva de egentlig ville oppnå, kan en vellykket studiestart innebære at de setter et mer ambisiøst og konkret studiemål.

Figur 3.3 viser at de aller fleste studentene som hadde greid å fullføre det første grunnfaget, ikke hadde blitt ”avskrekket”, men valgte å fortsette studiene¹³. Bare 3 prosent hadde ikke påbegynt nye studier i løpet av observasjonsperioden. Vi så foran at studenter med bare enkeltfag som studiemål hadde en større tendens til å falle fra enn de som hadde en grad som studiemål, og man skulle kanskje forvente at det også var en relativt høy andel av disse som ikke valgte å studere videre, selv om de fullførte. En del ville vi forvente også bare hadde enkeltfag som et helt bevisst ønske. Derfor er det kanskje litt overraskende at andelen som sluttet å studere ikke var noe klart høyere enn for de som hadde en grad som studiemål. De erfaringer man gjør i den første studiefasen, synes derfor å være viktigere og mer signifikant enn det som kommer til uttrykk ved semesterregistreringen. Dette kan også tyde på at det egentlig ikke er særlig mange som helt bevisst bare ønsker å ta enkeltfag, uten å oppnå noen grad eller profesjonsutdanning. For øvrig fant vi at sannsynligheten for å slutte å studere var større jo lenger tid man brukte på å fullføre det første grunnfaget, mens den var noe lavere for kvinner enn for menn.

Figur 3.3 Videre studier etter fullført grunnfag (direkte eller etter midlertidig studieavbrudd), etter studiemål ved studiestart

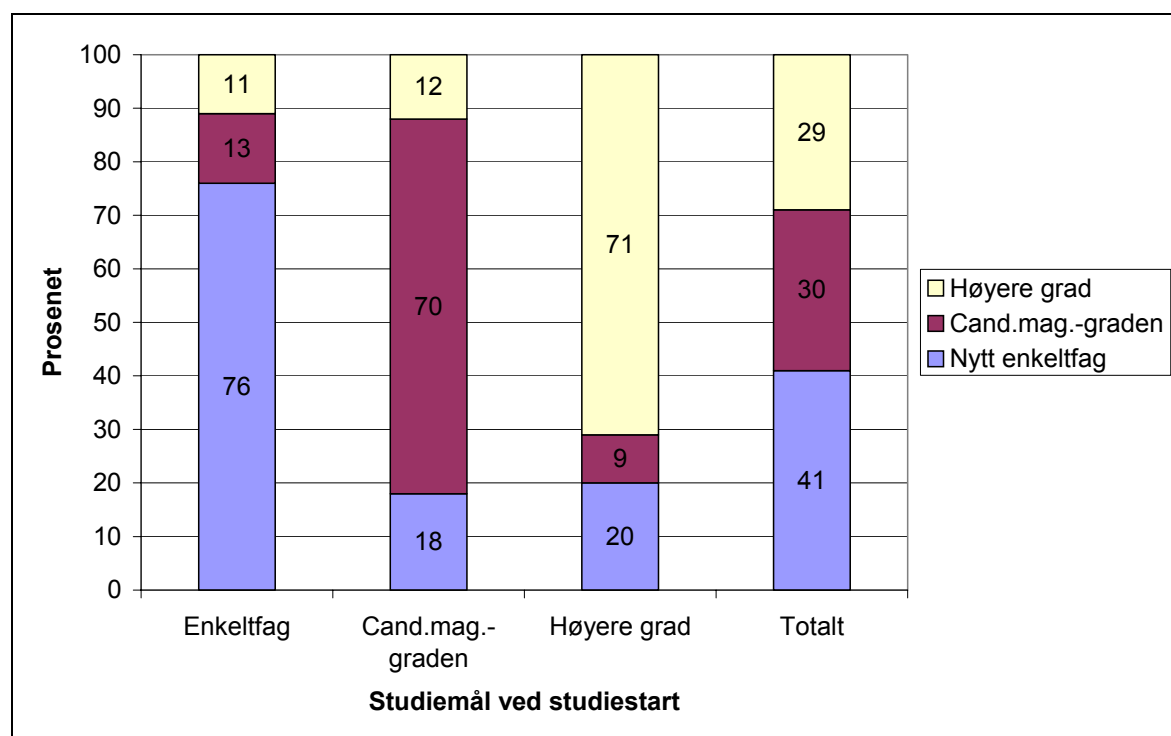
Enkeltfag som studiemål synes blant mange å være uttrykk for en planmessig strategi hvor grunnfagsutdanning har nytte enten ved å gi tilleggs poeng til opptaksbegrensede studier, eller direkte som en del av en profesjonsutdanning, som i for eksempel lærerutdanning.

¹³ Tallene gjelder første studium etter fullført grunnfag, dersom man tok mer utdanning. Tallene gjelder alle som fullførte grunnfag, uansett når i perioden de fullførte, men de aller fleste fullførte grunnfaget minst 3 år før observasjonsperiodens slutt, slik at tallene sannsynligvis gir et korrekt bilde av hvilke studieveier det er vanlig å velge etter fullført grunnfag.

Hele 29 prosent av studentene som bare hadde enkeltfag som studiemål, hadde skiftet til en profesjonsutdanning ved et annet lærested.¹⁴ For dem som hadde en cand.mag.-grad eller en høyere grad som studiemål, var andelen bare henholdsvis 12 og 14 prosent.

Vi ser også at det er relativt stor mobilitet mellom fagområdene innen det aktuelle utdanningsområdet, totalt gjaldt dette 23 prosent. Dette behøver imidlertid ikke være uttrykk for noe "misnøye" med det aktuelle fagområdet man hadde påbegynt, men kan være et uttrykk for ønske om tverrfaglighet. Det var ingen tendens til at andelen som skiftet fagfelt var høyere for de med bare enkeltfag som studiemål, enn blant de med en grad som studiemål.

Figur 3.4 viser at studiemålet blant dem som fortsatte universitetsstudiene, var relativt stabilt. Totalt sett hadde om lag tre av fire studenter samme studiemål som da de påbegynte studiene. Andelen som hadde en full universitetsgrad som studiemål var omtrent like stor som ved studiestart (jf. figur 2.6). Det var altså omtrent like mange som oppga dette målet, som bestemte seg for å ta en full universitetsgrad først etter studiestart.

Figur 3.4 Studiemål etter fullført grunnfag, for de som fortsatte universitetsstudiene (innenfor det aktuelle utdanningsområdet).

Størst stabilitet var det blant dem som hadde enkeltfag som studiemål. Etter fullført grunnfag var det fortsatt 76 prosent som hadde det som studiemål. Bare 24 prosent hadde

¹⁴ Dette tallet omfatter bare studenter som har skiftet til profesjonsutdanninger som ikke tilhører de aktuelle fakultetene.

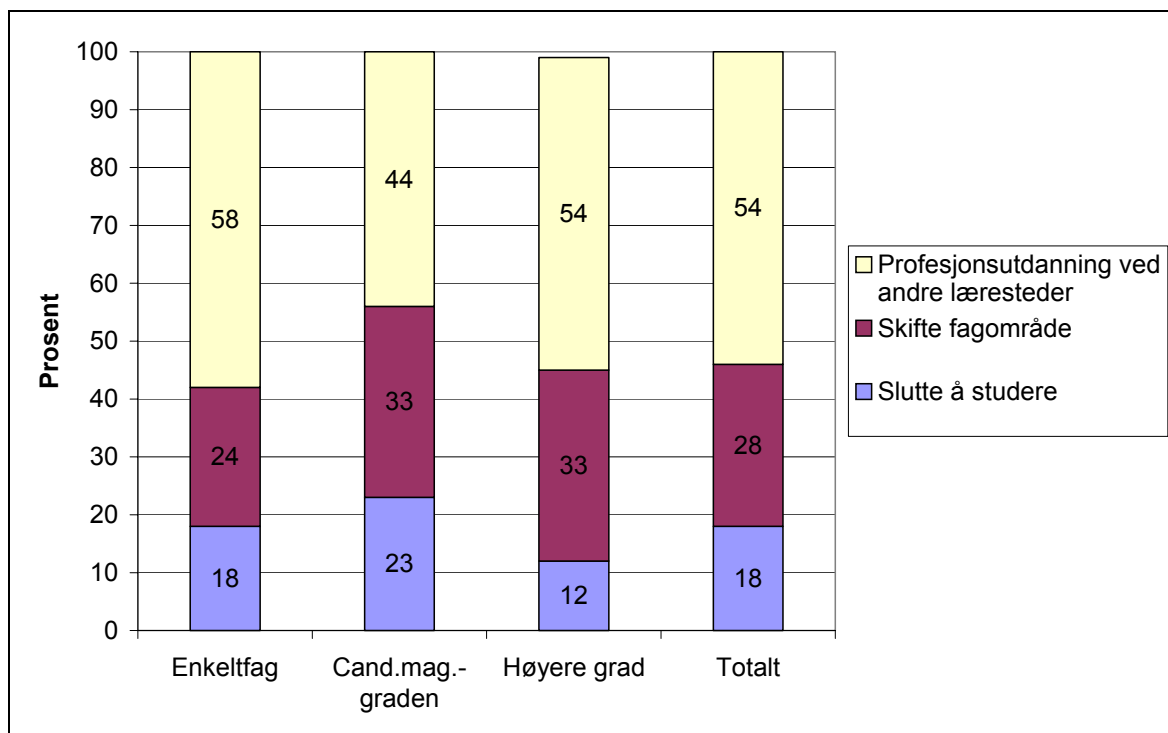
bestemt seg for å ta en full universitetsgrad. Det synes derfor kanskje ikke som at det å ha enkeltfag som studiemål direkte gjenspeiler usikkerhet om utdanningsvalg, men kanskje mer er et uttrykk for et ønske om å ha en litt løs tilknytning til studiene, en mulighet for å kunne ta en ting av gangen og ikke binde seg opp, som kan være forenlig med deltidsstudier eller et ønske om en litt fri livsstil.

Andelen som ikke hadde endret studiemål, var lavere for de som hadde en høyere grad som studiemål, med 71 prosent. De fleste av dem som hadde nedjustert sitt studiemål (i alt 31 prosent), hadde ikke lenger en full universitetsgrad som siktemål, men tok bare sikte på å fullføre en ny fagenhet, det vil si mellomfagseksamen eller et nytt grunnfag.

Minst stabilitet i studiemålet var det for de som opprinnelig hadde en cand.mag.-grad som siktemål, men også de fleste i denne gruppen hadde fortsatt samme studiemål etter fullført grunnfag, med 70 prosent. 12 prosent hadde oppjustert sitt studiemål til en høyere grad, mens 18 prosent valgte å bare ta sikte på en ny fagenhet.

De som ikke fullførte det første grunnfaget

Hva skjedde med dem som ikke fullførte det første grunnfaget? Figur 3.5 viser to vesentlige trekk. For det første ser vi at over 80 prosent påbegynte andre utdanninger og bare 18 prosent sluttet å studere. Det var altså bare litt flere enn blant de som fullførte det første grunnfaget, som helt sluttet å studere. Det andre vesentlige funnet, er at over halvparten gikk til profesjonsutdanninger ved andre læresteder.

Figur 3.5 Videre studier blant de som ikke fullførte det første grunnfaget, etter studiemål ved studiestart.

3.4 Oppsummering

Det hovedbildet som fremkommer, her må sies å være betydelig bedre enn det inntrykket man har fått fra forskjellige tidligere studier. Frafallet var langt mindre enn det som en har kunnet måle i tidligere studier (Aamodt 2001, Wilhelmsen & Gjessing 1989), og studieprogresjonen målt i vektallsproduksjonen var betydelig bedre enn det en har funnet generelt (St.meld. 27 (2000-2001)). Når det gjelder frafallet, er en årsak til det selvfølgelig at man i de tidligere studiene har tatt utgangspunkt i alle begynnerstudentene, også de som bare påbegynte ex. phil, mens vi her har sett på studenter som har påbegynt fagstudier.

Vi fant at om lag 70 prosent fullførte det første grunnfaget på normert tid, og gjennom hele observasjonsperioden hadde nesten 80 prosent fullført. Nesten alle som fullførte det første grunnfaget, fortsatte å studere. Det viser at det egentlig var svært få reelt sett som bare hadde ett enkeltfag som et klart studiemål. Gitt at man fullførte, ønsket nesten alle å fortsette studiene. Andelen som hadde en full universitetsgrad som studiemål, var litt lavere enn ved studiestart. Også blant dem som ikke fullførte det første grunnfaget, påbegynte de fleste andre studier i stedet.

Noe som synes å være en viktig årsak til at studieprogresjonen var relativt god for dette utvalget, var at de tilsynelatende hadde relativt klare studiemål. Som vi så i kapittel 2, hadde det utvalget vi ser på her, klarere studiemål enn de som utsatte studiestarten, og vi fant at det hadde relativt stor betydning for sannsynligheten for å fortsette å studere.

På den annen side gir tallene heller ikke grunnlag for å hevde at begynnerfasen *ikke* er problematisk og at det ikke er rom for forbedring. Det er helt klart at mange begynnerstudenter gir opp å nå det utdanningsmålet de hadde i utgangspunktet. En må regne med at de aller fleste i utgangspunktet ønsket å ta eksamen i det kurset de påbegynte, men over 20 prosent oppnådde aldri dette (innenfor det studiet de først påbegynte). Riktignok begynte de fleste av disse i andre studier, men kastet allikevel sannsynligvis bort ett semester eller mer.

Et annet og kanskje litt overraskende funn var også at selv om man greide seg gjennom det første grunnfaget og fortsatte studiene, var det allikevel ikke slik at særlig flere studenter hadde en full universitetsgrad som studiemål. Tidligere har man tolket tilsvarende resultater som ”usikkerhet” – men disse resultatene kan kanskje mer tyde på at dette er uttrykk for en livsstil preget av et ønske om å ”ta en ting av gangen”, og som kan gjøre det aktuelle utdanningsområdet til et attraktivt studieområde.

4 Studieløpet

I dette kapitlet vil vi diskutere studieprogresjon og studieeffektiviteten på bakgrunn av studentenes videre bevegelser i utdanningssystemet i observasjonsperioden. Når det gjelder frie fagstudier, er studieeffektivitet ikke bare et spørsmål om å være effektiv i det enkelte studium, det er også et spørsmål om å ta fagenheter som er relevante i forhold til den avsluttende eksamenen man tar sikte på. Vi tar opp til diskusjon begge disse problemstillingene. Både hvor lang tid man bruker på studiene og hva slags avsluttende utdanning man velger, er relevant å se på i denne sammenhengen.

I hvilken grad studentene klarer å velge effektive studieløp avhenger av hvor klare studiemål de har i utgangspunktet. Som vi så i forrige kapittel, valgte de fleste å fortsette å ta nye fagenheter etter det første grunnfaget. Mange av disse oppga ikke noe klart studiemål, og mange hadde også skiftet studiemål i løpet av det første grunnfaget. En del studenter så derfor ikke ut til å ha noe klart eller helt bestemt studiemål selv etter det første grunnfaget.

Det behøver imidlertid ikke være problematisk i form av effektivitetstap, det vil også være muligheter for å hoppe over til andre studier senere i studieløpet og få godkjent mer enn en fagenhet som en del av den avsluttende eksamenen. Men det kan selvfølgelig også være en fare for at en del studenter blir gående og ta fagenheter som de kanskje ikke får uttelling for i den avsluttende eksamenen.

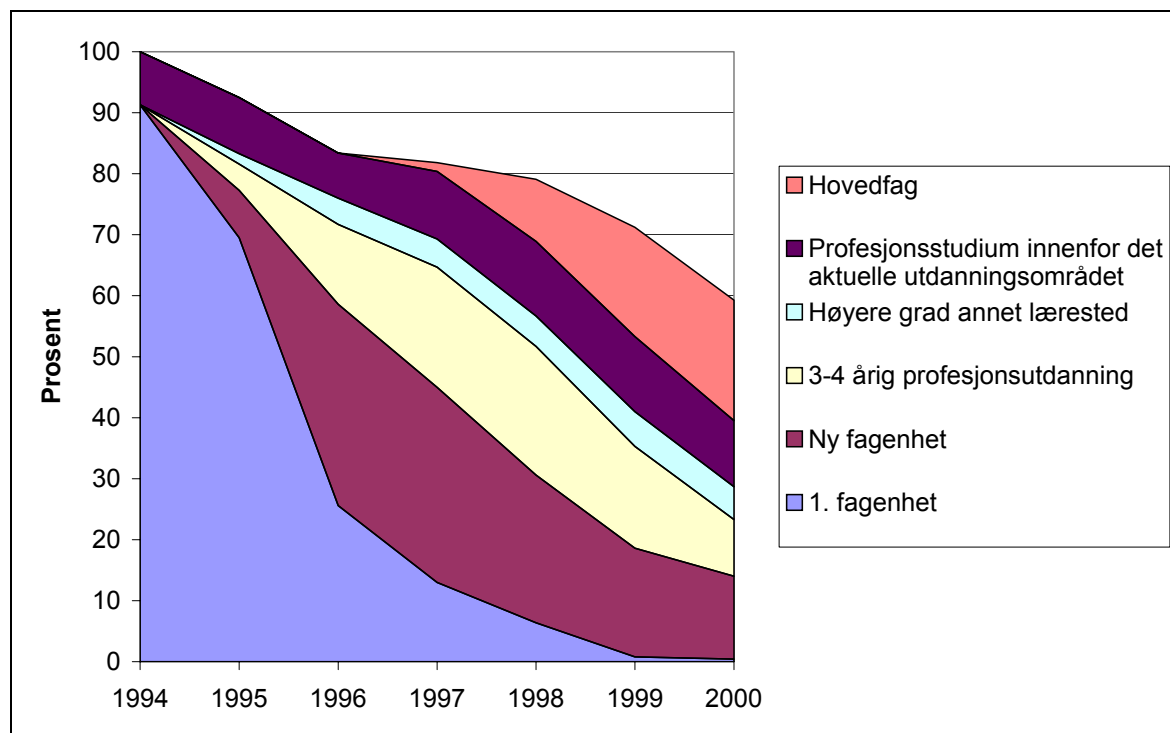
Dette har vi forsøkt å belyse ved hjelp av figur 4.1, som gir et grovt bilde av hvilket utdanningstrinn studentene befant seg på utover i observasjonsperioden. Opplysningene er basert på fag i semester, det vil si faktisk igangværende utdanning, og viser derfor reell progresjon, i løpet av perioden frem til siste observasjonsperiode.

Det laveste trinnet er ”1. fagenhet”, som betyr at man fortsatt holdt på med den første fagenheten (eventuelt hadde skiftet til en ny fagenhet uten å fullføre den første fagenheten). Etter den første fagenheten har vi delt de videre utdanningsmulighetene inn i fire forskjellige retninger; ”ny fagenhet”, ”3-4 årig profesjonsutdanning”, ”høyere grad annet lærested” og ”profesjonsstudium”. Kategorien ”ny fagenhet” omfatter alle som har fullført minst en fagenhet og som holder på med en ny fagenhet. Utdanningsmålet for de fleste i denne gruppen vil naturlig være cand.mag.-graden, eller man kan gå videre til hovedfag, som vi har vist som et eget utdanningstrinn.

Gruppen ”profesjonsstudier innenfor det aktuelle utdanningsområdet” omfatter studiene Cand. Theol, Cand. Paed., Cand. Oecon, Cand. Psychol og Cand. Jus. Som regel påbegynnes denne type studier etter det første grunnfaget, men det er også i noen tilfelle påkrevd eller relevant å ta mer enn et grunnfag før man påbegynner et slikt studium.

”3-4 årig profesjonsutdanning” omfatter utdanninger profesjonsutdanninger av varighet 3-4 år, for eksempel allmennlærerutdanning, ingeniørutdanning med videre. Denne type utdanning finnes ikke innenfor det aktuelle utdanningsområdet, bare ved andre læresteder. Profesjonsstudier ved andre læresteder som fører frem til en høyere grad har vi samlet i gruppen ”høyere grad annet lærested”. Dette omfatter for eksempel medisin, sivilingeniørutdanning mv. Disse studiene forutsetter ikke nødvendigvis at man fullførte en fagenhet.

Av utvalget begynte 91 prosent utdanningen med å ta en fagenhet, mens 9 prosent påbegynte et profesjonsstudium direkte, som bare var mulig når det gjaldt embetsstudiet i jus. Som vi også så i kapittel 3 ser vi at de fleste fullførte den første fagenheten i løpet av de to første årene¹⁵, og figuren viser at de fleste også velger hvilket utdanningsløp de skal følge videre etter den første fagenheten. Ved begynnelsen av det tredje studieåret, det vil si høsten 1996, ser vi at studentmassen har en fordeling på de forskjellige utdanningsveiene som er relativt stabil videre fremover. Andelen som helt sluttet å studere var 17 prosent. Det er relativt mange, men kanskje allikevel færre enn det en kunne forvente ut i fra den sterke fokuseringen på det tilsynelatende store frafallet man har funnet i tidligere studier.¹⁶

Figur 4.1 Studieløpet. Prosent.

¹⁵ At andelen som ikke hadde fullført den 1. fagenheten er såpass høy i figuren, skyldes i stor grad at vi ikke har opplysninger om fullførte emnestudier, slik at realister har blitt værende i denne kategorien inntil de har påbegynt en av de øvrige utdanningskategoriene.

¹⁶ Se fotnote 8 på side 29.

Vi ser også at det er veldig lite frafall blant dem som hadde greid seg gjennom den første begynnerfasen. Høsten 1998, det femte studieåret, var 79 prosent fortsatt studenter. Det er derfor helt klart at de aller fleste av disse var bestemt på å oppnå en avsluttende grad eller profesjonsutdanning. Først fra og med 1999, når studentene begynner å fullføre universitetsgrader eller profesjonsutdanninger, begynner andelen som studerer, igjen å synke.

Høsten 1996, ved begynnelsen av det tredje studieåret, hadde 33 prosent fullført den første fagenheten og påbegynt en ny fagenhet. 26 prosent holdt fortsatt på med den første fagenheten, men en del av disse kunne også ha fullført en fagenhet (se fotnote 15). Totalt var det derfor nærmere 60 prosent som fortsatt studerte innenfor de frie fagstudiene det tredje studieåret.

Totalt hadde 17 prosent skiftet til andre læresteder i løpet av de tre første studieårene, 4 prosent hadde påbegynt et studium som førte frem til en høyere grad og 13 prosent hadde påbegynt en 3-4 årig profesjonsutdanning.

Men vi ser også at det er en viss mobilitet mellom de forskjellige utdanningsveiene etter det tredje studieåret. Det fjerde studieåret var det bare 45 prosent av studentene som fortsatt studerte innenfor de frie fagstudiene. Det var under halvparten som studerte tilstrekkelig lenge innenfor de frie fagstudiene til å kunne fullføre cand.mag.-graden. Halvparten av de som forsvant det fjerde året påbegynte 3-4 årig profesjonsutdanning, ellers var det en god del som påbegynte et profesjonsstudium innenfor det aktuelle utdanningsområdet.

Disse overgangsratene impliserer ikke nødvendigvis at en stor del av studentene var betydelig forsinket i overgangen til profesjonsutdanningene, siden det for alle kategoriene av profesjonsutdanningene er mulig å få godkjent mer enn en fagenhet som en del av utdanningen.

Men i hvert fall når det 3-4 årig profesjonsutdanning, ser det allikevel ut til at det har oppstått forsinkelser på ett eller annet trinn. Tallene tyder på at det ikke er særlig mange som fullførte denne type utdanning våren 1997 eller 1998, noe en skulle forvente dersom de fulgte normert studieprogresjon og fikk full uttelling av de frie fagenhetene (og hvis vi ser bort fra midlertidige studieavbrudd), i og med at det ikke var noen nedgang i andelen som holdt på med denne type studier høsten 1998. Først i 1999 ser det ut til at studentene begynner å fullføre denne type utdanning, og først i 2000 kommer en betydelig nedgang i andelen som holder på med denne typer studier. Det kan altså se ut til at det vanlige er å være to år forsinket, i alle fall hvis vi ikke tar hensyn til midlertidige studieavbrudd.

Det ser også ut til at det er forsinkelser når det gjelder høyere grads profesjonsstudier ved andre læresteder, siden det er få som har rukket å fullføre denne type studier i

observasjonsperioden, noe man i mange tilfelle skulle kunne ha gjort, for eksempel når det gjelder sivilingeniørutdanning, som relativt mange tar.

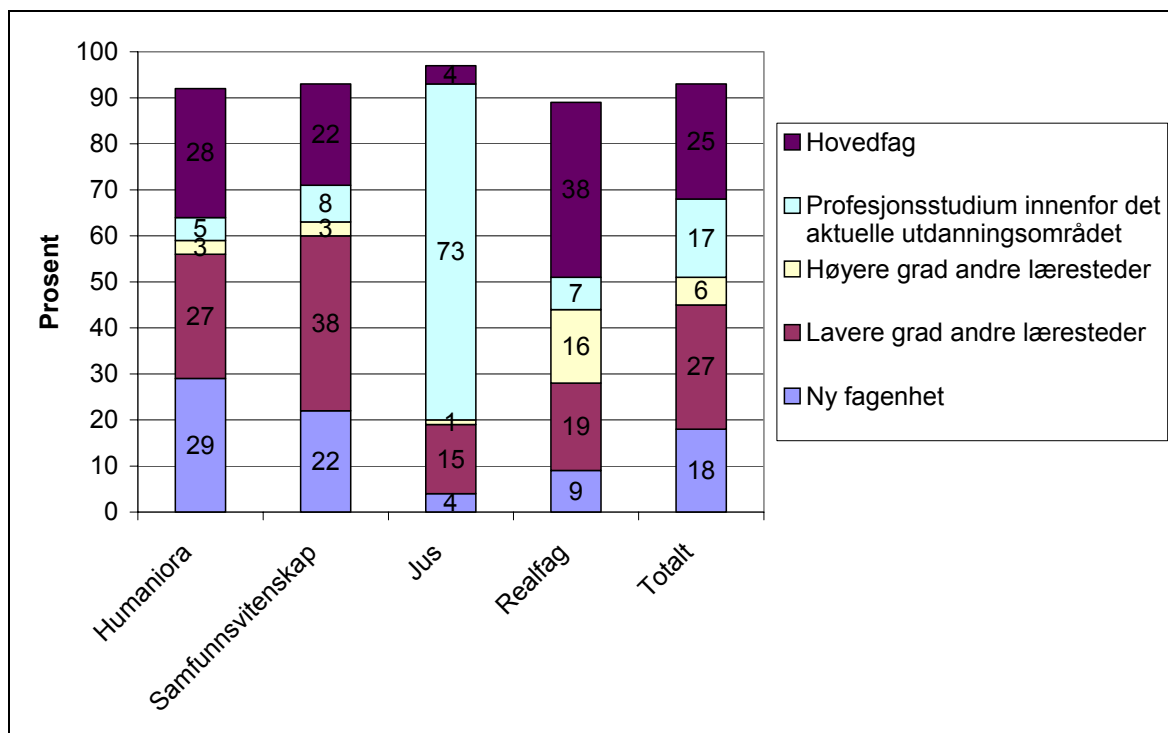
Også blant dem som fortsatte å ta frie fagenheter med sikte på cand.mag.-graden eller et hovedfag, tyder tallene på at mange var forsinket. Figuren viser at 30 prosent av studentene fortsatt tok frie fagenheter høsten 1998, et tidspunkt da de skulle ha fullført cand.mag.-graden dersom de hadde fulgt normert studieprogresjon. Dessuten ser vi fra figuren en tendens til at andelen som gjør seg ferdig med denne type utdanning avtar på slutten av observasjonsperioden. I 1999 var det fortsatt 19 prosent av studentene som tok denne type utdanning, og i 2000 hadde andelen bare sunket til 14 prosent. På samme måte som for det første grunnfaget ser vi derfor her at de som ikke gjør seg ferdig på normert eller tilnærmet normert studietid har en tendens til å bli værende uforholdsmessig lenge i utdanningssystemet.

Når det gjaldt hovedfag, var det bare om lag halvparten av de som hadde påbegynte det, som hadde fulgte normert studieprogresjon, det vil si påbegynt hovedfaget høsten 1998. Av de øvrige var imidlertid de fleste bare ett år forsinket, det var relativt få som var to år forsinket (se også figur 4.4). Dette kan også tyde på at de som var betydelig forsinket med cand.mag.-graden, kanskje ikke var særlig interessert i å påbegynne hovedfag. For øvrig vil vi se i kapittel 6 at de aller fleste som påbegynte hovedfag i løpet av normert tid, ble forsinket i gjennomføringen av hovedfaget.

Høyeste påbegynte utdanning

I figur 4.2 har vi vist den akkumulerte andelen som hadde påbegynt de forskjellige utdanningsnivåene, hvor det høyeste nivået er gitt forrang dersom man hadde påbegynt flere av utdanningsnivåene. Totalt hadde 48 prosent av studentene påbegynt en høyere grad. 25 prosent hadde påbegynt et hovedfag og 17 prosent hadde påbegynt en høyere grads profesjonsutdanning innenfor det aktuelle utdanningsområdet, mens 6 prosent hadde påbegynt en høyere grads profesjonsutdanning ved et annet lærested. 27 prosent hadde påbegynt en lavere grads profesjonsutdanning ved et annet lærested. Andelen som hadde fortsatt studiene innen de frie fagstudiene eventuelt med sikte på cand.mag.-graden, men ikke hadde påbegynt et hovedfag, var 18 prosent, men her har vi da manglet opplysninger om realistene, slik at den reelle andelen vil være litt høyere.

Det juridiske fagområdet skilte seg (selvfølgelig) fra de andre fagområdene, i og med at halvparten påbegynte embetsstudiet direkte ved studiestart. Av de som var registrert med et grunnfag i jus ved studiestart, hadde også halvparten gått videre til embetsstudiet, slik at totalt 73 prosent hadde påbegynt et profesjonsstudium i denne gruppen. 4 prosent hadde påbegynt et hovedfag og 1 prosent hadde påbegynt en høyere grads utdanning ved et annet lærested, totalt hadde derfor 78 prosent påbegynt en høyere grad. 15 prosent hadde påbegynt et lavere grads profesjonsstudium ved et annet lærested, i mange tilfelle var dette siviløkonomutdanningen eller et annet økonomisk/administrativt studium.

Figur 4.2 Høyeste påbegynte utdanning i løpet av observasjonsperioden, etter fagområde.

Også for realfag var andelen høy som hadde påbegynt et høyere grads studium høy, 61 prosent. Hele 38 prosent hadde påbegynt hovedfag, langt flere enn for de andre fagområdene. Noe av forklaring til det er at cand.mag-graden utgjør et semester mindre enn for de andre fagområdene, slik at flere hadde rukket å påbegynne hovedfaget. Men figur 4.4 viser at det også var en høyere andel som valgte hovedfag blant realistene, enn blant humanistene og samfunnsviterne, også når vi tar hensyn til denne forskjellen.

Av realistene hadde 7 prosent påbegynt et profesjonsstudium innenfor det aktuelle utdanningsområdet, som da må være innen noen av de andre fagfeltene. Dessuten hadde 16 prosent av realfagsstudentene påbegynt et høyere grads studium ved et annet lærested, langt flere enn på de andre fagområdene. Mange påbegynte andre studier innenfor naturvitenskap eller teknologi som for eksempel sivilingeniørutdanning, men mange påbegynte også studier med høye opptakskrav på helt andre fagområder, som for eksempel medisin. At det er spesielt mange som gjør det av studentene på dette fagområdet, skyldes antagelig at det er på dette fagområdet opptakskravene og karakternivået er høyest i utgangspunktet.

Av realfagsstudentene hadde 19 prosent påbegynt et lavere grads profesjonsstudium ved et annet lærested. Siden vi ikke har opplysninger om fullførte emnestudier før i 1999, er andelen i gruppen "ny fagenhet" for lav for denne gruppen.

Andelen som hadde påbegynt et høyere grads studium, var langt lavere for humaniora og samfunnsvitenskap enn for de to andre fagområdene, henholdsvis 36 og 33 prosent. Av

humanistene hadde 28 prosent påbegynt et hovedfag og 5 prosent hadde påbegynt et profesjonsstudium (hovedsakelig da cand. theol.-studiet). Av samfunnsviterne hadde 22 prosent påbegynt hovedfag, mens 8 prosent hadde påbegynt et profesjonsstudium. Bare 3 prosent hadde påbegynt et høyere grads studium ved andre læresteder.

At relativt få hadde påbegynt hovedfag, skyldtes ikke bare sen studieprogresjon, svært mange hadde også valgt å hoppe over til et lavere grads profesjonsstudium ved et annet lærested. Blant samfunnsviterne var dette den vanligste utdanningsveien, hele 38 prosent valgte dette. Også blant humanistene var andelen høy, 27 prosent. Vi ser også at andelen som var i gruppen ”ny fagenhet” er relativt høy, 29 prosent for humanistene og 22 prosent for samfunnsviterne. Det tyder på at det også er relativt mange som bare har tatt sikte på cand.mag.-graden på disse fagområdene.

Total studietid

Det er to mulige forklaringer til at den høye studiefrekvensen som vi så i figur 4.1 holdt seg i såpass lang tid som den gjorde. Den ene mulige forklaringen er at de fleste studenter fortsatt ”var med”, men hadde hatt midlertidige studieavbrudd og derfor ikke hadde nådd sitt studiemål. I dette tilfelle vil tallene ikke nødvendigvis oppfattes som problematiske; de fleste studenter kunne nå sitt studiemål innenfor tilnærmet normert studietid. Den andre mulige forklaringen er at det på den ene side var en gruppe av studenter som falt raskt fra, mens en annen stor gruppe av studenter samtidig ble værende uforholdsmessig lenge i systemet. I dette tilfelle avdekker tallene et betydelig problem – på den ene side er det da mange studenter som ikke fullfører utdanningen i det hele tatt, mens mange bruker lenger tid enn normert. For å finne ut hvilken av de to forklaringene som er mest sannsynlig, har vi derfor i tabell 4.1 sett på fordelingen av den totale studietiden, på de forskjellige fagområdene.

Selv om begge forklaringene i større eller mindre grad kan være relevante, tyder tabell 4.1 allikevel på at den siste forklaringen i relativt stor grad er dekkende for det som skjer. Det var relativt mange som ikke hadde studert mer enn 3 år, 11 prosent, og som altså avsluttet sine studier nokså tidlig. I det motsatte ytterpunkt var det hele 40 prosent som hadde studert kontinuerlig i hele perioden, flere enn det som hadde studert 5 eller 6 år, som ville samsvare med normert studietid dersom en tok en høyere grad.

Det var derfor utvilsomt en meget stor andel av studentene som er forsinket. Her må en også huske på at over halvparten av studentene fortsatt var studenter i siste periode, en god del av utvilsomt studere i ytterligere noen år, slik at andelen som nødvendigvis må ha brukt lengre tid på studiene enn det normert studietid tilsier, vil øke når vi har en lengre observasjonsperiode.

Tabell 4.1 Antall studieår etter fagområde. Prosent.

	Antall studieår							Totalt
	1	2	3	4	5	6	7	
Humaniora	2,4	3,4	5,6	10,9	15,8	22,4	39,5	100
Samfunnsvitenskap	1,7	4,4	5,8	12,4	19,7	21,9	34,2	100
Jus	1,0	2,7	3,8	6,1	12,0	25,0	49,3	100
Realfag	2,0	4,2	4,3	7,7	12,1	26,5	43,2	100
Totalt	1,8	3,8	5,1	9,9	15,7	23,5	40,1	100

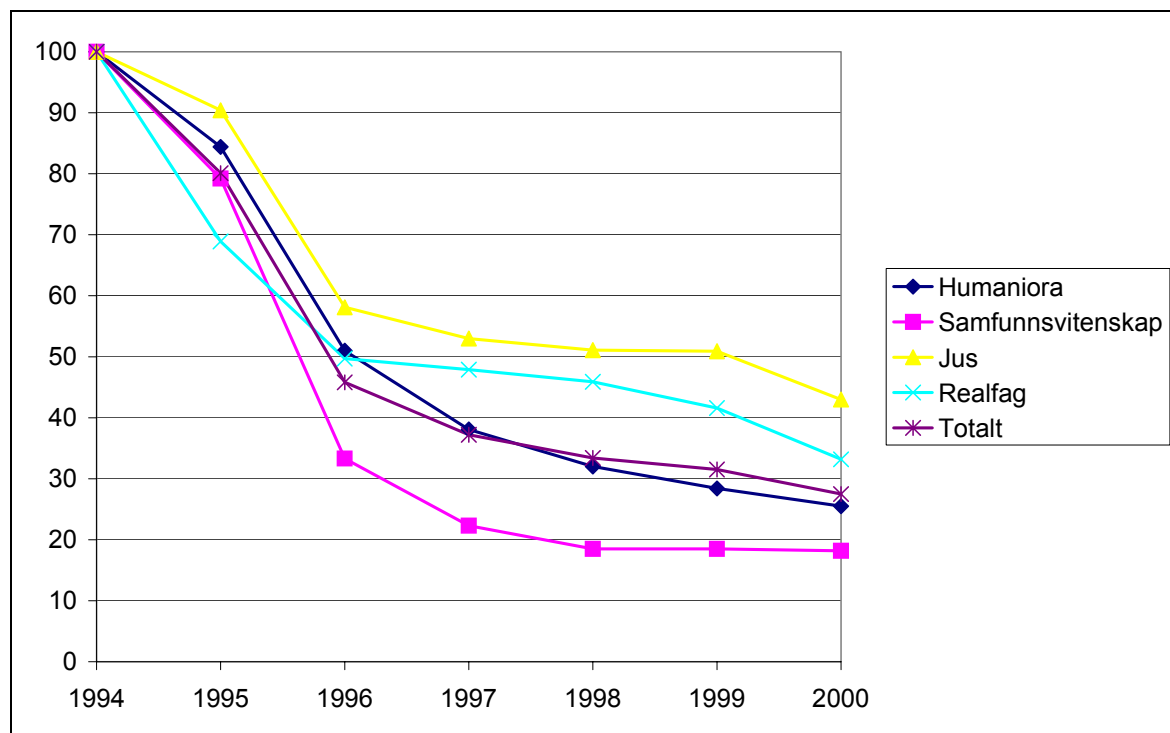
Stor mobilitet mellom fagområder og læresteder

Det er ikke nødvendigvis bare mobilitet til andre læresteder som kan skape forsinkelser, også mobilitet mellom fagområder innen det aktuelle utdanningsområdet kan skape forsinkelser. Det behøver ikke gjøre det; utover visse krav til faglig fordypning har studentene adgang til å kombinere fag fra ulike fakulteter. Det var også en spesiell interfakultær cand. mag.-grad. Men slik mobilitet kan også i noen grad reflektere at man har skiftet studiemål, og det er klart at ikke alle typer fagkombinasjoner verken formelt eller reelt gir like god kompetanse.

For å gi en indikasjon på omfanget av forsinkelser som kan tenkes å være knyttet til skift av studium for begynnerstudenter på de forskjellige fagområdene, har vi i figur 4.2 sett på den *totale mobilitet* vekk fra de enkelte fagområdene, enten det skyldes mobilitet vekk fra det aktuelle utdanningsområdet, eller mobilitet mellom fagområder innen det aktuelle utdanningsområdet (tallene viser imidlertid ikke mobilitet mellom universiteter dersom man ikke samtidig skifter fagområde). Figuren viser altså hvor stor andel som fortsatte universitetsstudiene innen samme fagområde, for begynnerstudenter på de forskjellige fagområdene. Den totale andelen som fortsetter å studere, følger omtrent samme mønster som i figur 4.1 for alle fagområdene, slik at forskjellene mellom fagområdene hovedsakelig skyldes forskjeller i mobiliteten vekk fra fagområdet.

Figur 4.3 viser at det er meget stort mobilitet ut av alle fagområdene, særlig de første studieårene. Etter to studieår var bare 46 prosent av studentene fortsatt til stede innenfor samme fagområde, ved universitetene. Og etter tre år var bare en av tre studenter til stede. Deretter stabiliserer andelen seg.

Mobiliteten ut var minst på det juridiske fagområdet, men også her var bare 58 prosent av studentene fortsatt til stede det tredje studieåret (1996). Etter det avtok mobiliteten ut av fagområdet, men bare halvparten fortsatte studiene tilstrekkelig lenge til at en kunne forvente at de skulle kunne ha mulighet til å ha fullført embetsstudiet, det vil si frem til høsten 1999.

Figur 4.3 Prosentandel som fortsatt studerte innen samme fagområde, ved universitet.

Også blant realfagsstudentene var det en relativt stor andel som fortsatte studiene, i hvert fall sammenlignet med andre fagområdene. To år etter studiestart var fortsatt 50 prosent studenter. I 1998, det året man ville påbegynt hovedfag dersom man fulgte normert studieprogresjon, var 46 prosent fortsatt studenter ved de matematisk/naturvitenskapelige fakultetene. Som vi så i figur 4.2 hadde 38 prosent av realistene rukket å påbegynne hovedfag i løpet av observasjonsperioden.

Mobiliteten ut var noe større blant humanistene. Også på dette fagområdet var fortsatt halvparten studenter to år etter studiestart, men andelen som studerte tilstrekkelig lenge til å kunne ta hovedfag var mindre enn blant realistene. I 1998 var bare 32 prosent fortsatt studenter ved de humanistiske fakultetene.

Størst mobilitet ut i begynnerfasen var det blant samfunnsviterne, bare 33 prosent av studentene var fortsatt til stede det tredje studieåret. Bare 22 prosent var fortsatt til stede det fjerde studieåret (1997), det vil si tilstrekkelig lenge til å kunne ha fullført cand.mag.-graden. Og bare 19 prosent hadde fortsatt studiene helt frem til 1998, det vil si tilstrekkelig lenge til å kunne ha påbegynt et hovedfag. Som vi så i figur 4.3, var det også omtrent bare så få som hadde rukket å påbegynne hovedfag.

Den store mobiliteten vekk fra det fagområdet man først begynte å studere ved i begynnerfasen kan tyde på at mange har vært usikre på sitt første utdanningsvalg. Det kan kanskje stilles spørsmålstegn ved om studentene har fått full uttelling for de første

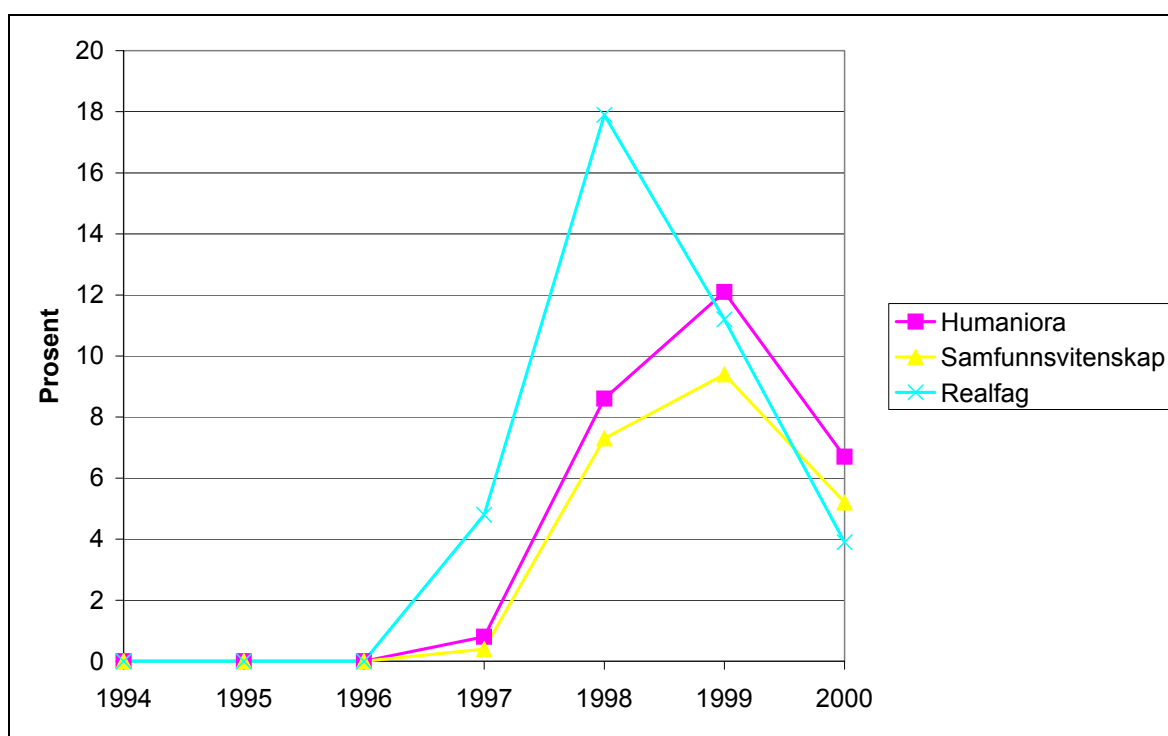
fagenhetene de har tatt. Vi ser at mobiliteten er betydelig lavere etter det andre studieåret, som kan tyde på at slik mobilitet kanskje ikke er helt planlagt og ønsket.

Andelen som påbegynte hovedfag

Som vi så foran, var det over halvparten fortsatt under utdanning i siste observasjonsperiode, og andelen som vil påbegynne hovedfag vil utvilsom bli betydelig høyere. Dette illustreres av figur 4.4, som viser utviklingen i andelen som hadde rukket å påbegynne hovedfag over tid, i løpet av observasjonsperioden. Siden, som vi så, det var svært få som tok cand.polit.-graden i juridiske fag, har vi her sett bort fra juristene.

Som en skulle forvente ut i fra normert studietid, skjer det første betydelige innrykket til hovedfag det 5. studieåret. Dette gjelder da særlig realistene, som har ett semester korte normert studietid i cand.mag.studiet. For denne gruppen var dette det vanligste tidspunktet å påbegynne hovedfagsstudiene. Om lag 1 av 4 av realistene var forsinket med ett år, mens bare en av 15 var forsinket med to år. Det er derfor sannsynligvis svært få som er mer enn to år forsinket, slik at tallene for den totale andel som påbegynte hovedfag i figur 4.5, også er et relativt realistisk anslag for hvor stor andel som totalt sett ender opp med å ta hovedfag.

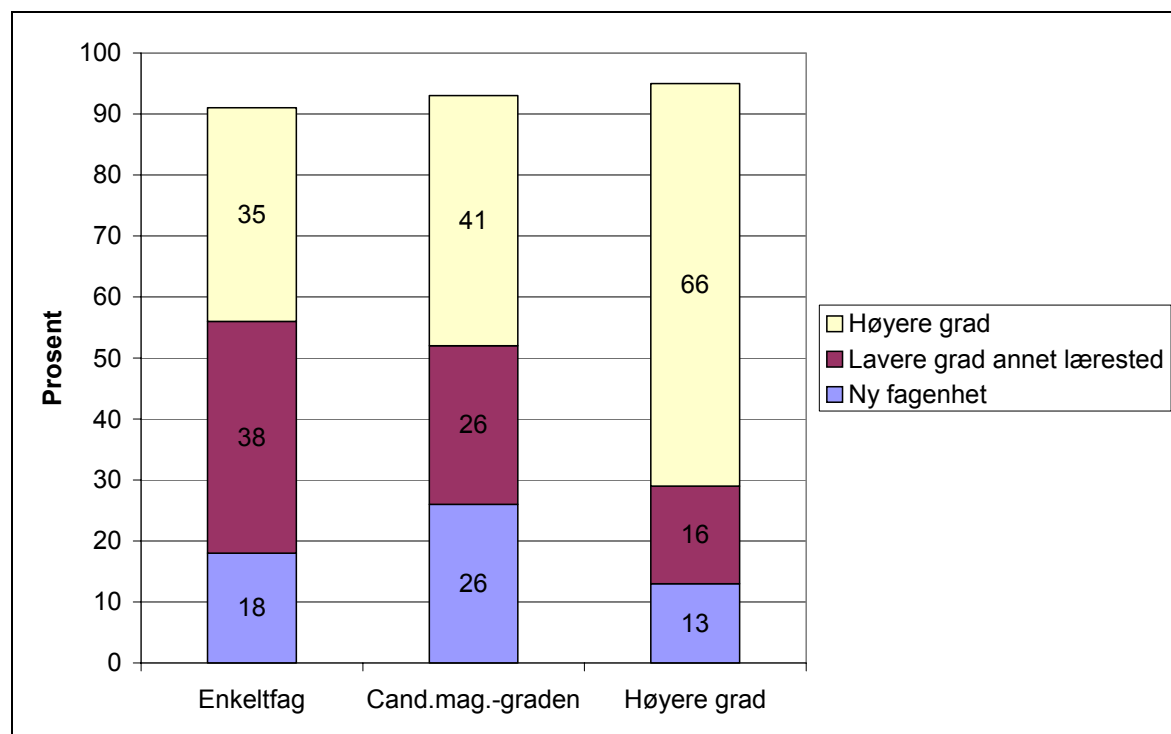
Når det gjaldt humaniora og samfunnsvitenskap, skjedde det største innrykket til hovedfag i 1999, det vil si i det sjette studieåret dersom man ikke hadde hatt noen midlertidige studieavbrudd. De fleste som tar hovedfag innen disse fagområdene, er derfor minst ett år forsinket. Det er også en god del som er forsinket med 2 år. For disse gruppene vil den totale andelen som tar hovedfag sannsynligvis øke noe mer enn for realfag.

Figur 4.4 Prosentandel som påbegynte hovedfag, etter fagområde ved studiestart.

Opprinnelig studiemål hadde betydning for senere studieprogresjon

Til sist har vi i figur 4.5 sett på hvilken betydning opprinnelig studiemål hadde for hvor langt i utdanningen man hadde kommet. Figuren tyder på at det har hadde relativt stor betydning. Av de som bare hadde enkeltfag som studiemål, hadde bare 35 prosent påbegynt en høyere grad innenfor det aktuelle utdanningsområdet, mot nesten dobbelt så mange av de som hadde en høyere grad som studiemål i utgangspunktet, 66 prosent.

Figur 4.5 Prosentandel som hadde påbegynt på en høyere grad, etter fagområde og opprinnelig studiemål.

Oppsummering

Konklusjonen blir at de fleste som påbegynner denne typer studier blir forsinket i studiene. Totalt var det bare vel 40 prosent av studentene som hadde gjort seg ferdig med studiene i løpet av observasjonsperioden, nesten 60 prosent var fortsatt studenter. Ett til to års forsinkelser ser ut til å være det vanlige, men mange er også enda mer forsinket. Imidlertid har vi her ikke tatt hensyn til midlertidige studieavbrudd.

Skifte av studier synes å være en medvirkende årsak til forsinkelser. Dels, som vi har sett tidligere, på grunn av at man skifter studie uten å ta eksamen, men kanskje også på grunn av at man ikke får full uttelling av tidligere fagenheter i det studie man skifter til. Det kan dreie seg om mobilitet ut av det aktuelle utdanningsområdet, eller mobilitet mellom fagområder innenfor det aktuelle utdanningsområdet.

5 Cand.mag.-graden

I dette kapitlet ønsker vi å undersøke om studieprogresjonen bedrer seg etter den første begynnerfasen. Det kan tenkes flere grunner til det. Det vil sannsynligvis være slik at det er de minst effektive studentene som forsvinner, samtidig som de som fortsetter kanskje blir mer målrettede og effektive utover i studiene. På den annen side vil mange sannsynligvis etter hvert få forpliktelser som reduserer den tiden de bruker til studier, noe som vil trekke i negativ retning. Det er derfor ikke gitt at studieprogresjonen vil være bedre på dette nivået.

For å belyse dette, har vi i dette kapitlet studert studieprogresjonen for de som etter fullført grunnfag fortsatte med å ta frie fagenheter ved universitetene, frem til at man eventuelt fullførte cand.mag.-graden. Av samme grunn som i kapittel 3 har vi ikke kunnet kartlegge studieprogresjonen for realister. Når det gjaldt det juridiske fagområdet, var det svært få som valgte denne studieveien videre. I dette kapitlet har vi derfor bare sett på studenter som påbegynte sine studier innen det humanistiske eller samfunnsvitenskapelige fagområdet.

Å kartlegge studieprogresjonen på dette nivået er imidlertid mer komplisert enn å kartlegge studieprogresjonen i begynnerfasen slik vi gjorde i kapittel 3. I begynnerfasen var alle studentene like med hensyn til starttidspunkt og type fagenhet (de aller fleste begynte med ett grunnfag). På dette trinnet begynner studieløpene å sprike langt mer, med hensyn til starttidspunkt, med hensyn til type fagenhet og med hensyn til studiemål, noe som gradvis forsterkes utover i studieløpet.

Som i kapittel 3 vil vi benytte fullføring og vekttallsproduksjon som mål på studieprogresjonen, men vekttallsproduksjon vil kanskje være en bedre egnet indikator enn fullføringsandelen når det gjelder dette utdanningstrinnet. Det skyldes at det er problematisk å benytte begrepene fullføring og frafall om denne type utdanning, siden svært mange typer lavere grads utdanning kan godkjennes i en cand.mag.grad, og siden studentene hele tiden har mulighet for å hoppe over til et annet studium uten at det nødvendigvis er frafall. Vi har ikke gått gjennom alle forskjellige utdanninger for å vurdere om utdanningen kan inngå i en cand.mag.-grad eller ikke. Uansett ville vi ikke vite om studentene hadde cand.mag.-graden eller en annen utdanning som studiemål (studiemål var bare kartlagt til og med 1996). Vi har regnet som om alle studentene har cand.mag.-graden som studiemål og bare det å slutte å studere er frafall, men det vil da kanskje gi en fullføringsandel som er for lav, sett i forhold til studentenes reelle studiemål.

I tillegg til de prinsipielle problemene er det også rent datamessig mer problematisk å kartlegge fullføring når det gjelder cand.mag.-graden. Vi har ikke eksakte opplysninger om hvor mange som fullførte cand.mag.-graden. Bare de studentene som ber om vitnemålet for cand.mag.-graden, noe de færreste gjør, blir registrert i utdanningsstatistikken. Vi kan

imidlertid fange opp en god del fra de andre opplysningene. De som påbegynte hovedfag, vet vi også må ha fullført cand.mag.-graden. For de resterende har vi forsøkt å se om man tilfredstilte kravene til cand.mag.-graden ved å se hvor mange vekttall man hadde tatt gjennom hele studiet. Det knytter seg imidlertid en god del usikkerhet til disse beregningene, slik at disse tallene bare må betraktes som en relativt grov indikasjon (beregningene er gjort rede for i vedlegg 2).

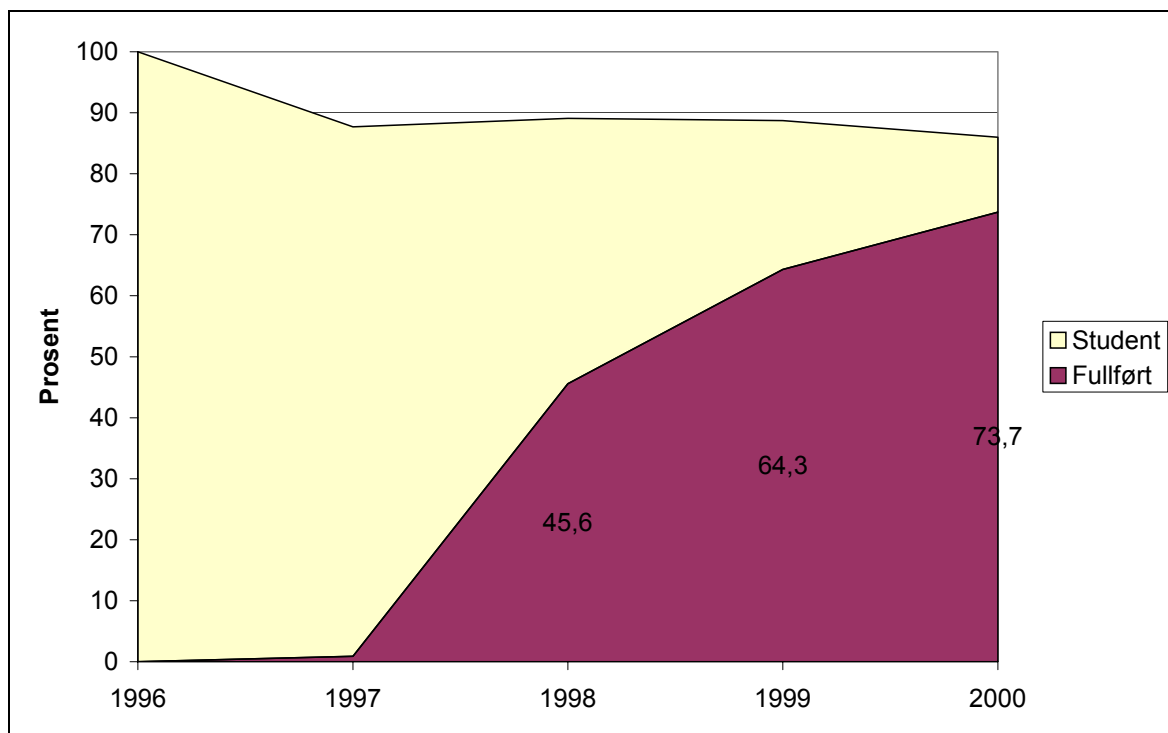
For at alle studentene skulle ha like lang observasjonsperiode, har vi selektert ut de studentene som hadde fulgt tilnærmet normert studieprogresjon i første del av studiet. Det vil si at de hadde 1) fullført ex. phil. + et grunnfag i løpet av de to første studieårene, 2) ikke hadde hatt midlertidige studieavbrudd høsten 1995 og 3) hadde påbegynt neste fagenhet senest høsten 1996 .

For å kartlegge progresjonen, har vi på samme måte som i kapittel 2 delt studentene inn i ulike "tilstander", se figur 5.1. "Fullført" er da de som (minimum) hadde fullført cand.mag.-graden. Gruppen "student" omfatter derfor alle som ikke hadde fullført cand.mag.-graden, men som fortsatt var studenter.

Cand.mag.-studiet krever 4 års studietid, det betyr at man skulle fullføre våren 1998 dersom man fulgte normert studieprogresjon. Imidlertid fant vi bare 46 prosent av samfunnsviter- og humaniora-studentene hadde gjort det. Studietatferden til de øvrige kunne også tyde på at det ikke var mange vi ikke hadde fanget opp. De fleste som ikke hadde fullført, studerte videre. "Videre studier" omfatter her enten lavere grads studier innen de frie fagstudiene eller profesjonsutdanning, og det virker lite sannsynlig at de ville fortsette å ta noen av disse utdanningene dersom de hadde fullført cand.mag.-graden. De fleste som helt hadde sluttet å studere, hadde dessuten falt fra det 3. studieåret, og hadde derfor sannsynligvis ikke fullført cand.mag.-graden.

Imidlertid er det kanskje mer "reelt" å regne også fullføring i det 5. studieåret, det vil si våren 1999, som å fullføre på normert tid, siden studentene kan ha vært forsinket med ett semester i utgangspunktet. Andelen som fullfører cand.mag.-graden på normert tid blir da 64 prosent.

I hele observasjonsperioden ble andelen av humanistene og samfunnsviterne som fullførte cand.mag. 74 prosent (minimum). Samtidig ser vi at 12 prosent fortsatt var studenter uten å ha fullført cand.mag. ved slutten av perioden, slik at andelen som fullfører graden sannsynligvis vil bli en del høyere totalt sett. Andelen som fullfører minimum cand.mag. kan derfor kanskje komme opp i mot 80 prosent. Men det betyr også at mange vil bruke 7 år eller enda lenger tid (medregnet midlertidige studieavbrudd).

Figur 5.1 Studieprogresjon cand.mag.-graden. Humaniora og samfunnsvitenskap.

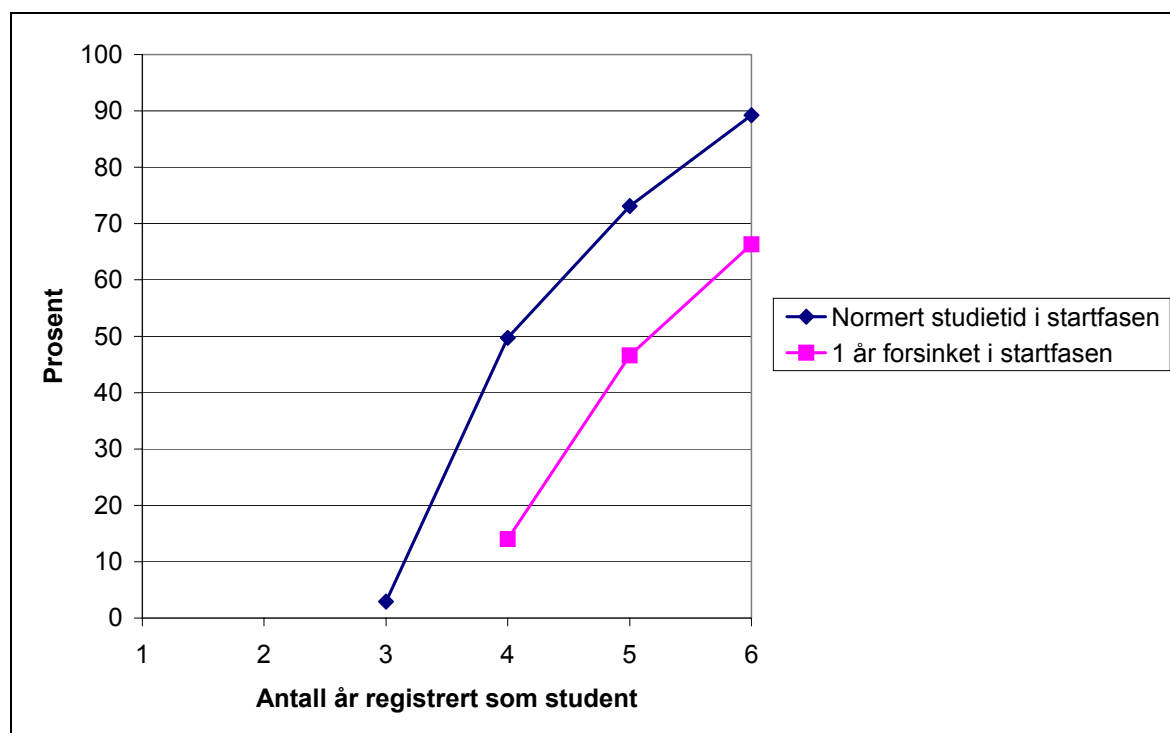
I figur 5.2 har vi forsøkt å belyse i hvilken grad studieforsinkelsene skyldes lav studieeffektivitet, det vil si at man bruker lenger tid enn normert, regnet i reell studietid. Figuren viser hvor stor andel som hadde fullført etter et vist antall studieår, når vi korrigerer for midlertidige studieavbrudd.¹⁷ I hovedtrekk ser vi at vi finner det samme fullføringsmønsteret som i figur 5.1. Det var fortsatt bare halvparten som hadde fullført cand.mag.-graden på normert studietid, det vil si fire år. Halvparten var altså forsinket også regnet i reell studietid.

Studieforsinkelsene gjenspeiler derfor i stor grad lav studieeffektivitet. Men de aller fleste som var forsinket, var bare ett eller to år forsinket, regnet i reell studietid. Etter 5 års studier hadde 73 prosent fullført cand.mag.-graden, og etter seks års studier hadde 89 prosent fullført. De fleste som var forsinket med mer enn to år når vi ikke korrigerer for midlertidige studieavbrudd, som vist i figur 5.1, hadde derfor også enten hadde hatt et midlertidig studieavbrudd, eller falt fra.

¹⁷ For et gitt antall studieår er prosentueringsgrunnlaget alle som hadde så mange studieår bak seg uten å ha fullført cand.mag.-graden tidligere, pluss alle som hadde fullført cand.mag.-graden med færre antall studieår.

Svakere progresjon blant de som var forsinket i startfasen

For å se om det var slik at de som var forsinket i studieprogresjonen i begynnerfasen også ble ytterligere forsinket videre i studieløpet, har vi i figur 5.2 også sett på andelen som fullførte cand.mag. for gruppen av studenter som var ett år forsinket i startfasen (regnet i reell studietid). Figuren viser at de som var ett år forsinket i startfasen, hadde litt svakere progresjon enn de som fulgte normert studieprogresjon i begynnerfasen. Det ser vi ved at kurven for gruppen som var forsinket i startfasen har en noe svakere helning enn kurven for den andre gruppen. Mens 50 prosent i den gruppen som fulgte normert studieprogresjon hadde fullført cand.mag.-graden i løpet av fire studieår, var det bare 47 prosent i gruppen som var forsinket med ett år i startfasen, som hadde fullført cand.mag.-graden etter fem studieår. Og mens 73 prosent i den første gruppen hadde fullført cand.mag.-graden etter fem studieår, var det bare 66 prosent i den andre gruppen som hadde fullført cand.mag.-graden etter seks studieår. Det var derfor en klar tendens til at den gruppen som var forsinket i startfasen, også hadde en noe svakere studieprogresjon på dette trinnet, og at de totale studieforsinkelsene for denne gruppen økte. I denne gruppen var det relativt mange som sannsynligvis kom til å være forsinket med tre år eller mer i gjennomføringen av cand.mag.-graden, regnet i reell studietid.

Figur 5.2 Kumulert prosentandel som hadde fullført cand.mag.-graden etter et gitt antall studieår.

Vekttallsproduksjon

For å gi et summarisk bilde av studieprogresjonen som kan sammenlignes med vektallsberegningene basert på DBH-statistikk (St.meld. nr. 27 (2000- 2001)) også på dette nivået, har vi beregnet den gjennomsnittlige vektallsproduksjonen etter at man

fullførte det første grunnfaget, som forholdstallet mellom den total vekttallsproduksjonen etter fullført grunnfag, delt på antall studieår frem til fullført cand.mag.-grad (men ikke medregnet det siste året i observasjonsperioden siden vi ikke har opplysninger om fullførte eksamener for dette året).

Vi har altså regnet med avlagte vekttall selv om man ikke har fullført hele graden. Dersom man har fullført cand.mag.-graden, har vi satt vekttallsproduksjonen lik det graden er normert til (80 vekttall). Det innebærer at vi altså korrigerer for ”ineffektive studieløp”. Vi har også brukt samme formel som i kapittel 3, det vil si vi har regnet gjennomsnittlig vekttallsproduksjon pr. studieår for alle studenter, ikke gjennomsnittlig årlig vekttallsproduksjon pr. student (som vil gi et litt høyere tall).

Som i kapittel 2 har vi også her beregnet to alternativ. I det ene alternativet som da er en nedre grense, har vi antatt at alle fullførte cand.mag.-graden i vårsemesteret, vi har altså bare regnet et halvt studieår for det året man fullførte cand.mag.-graden. Dessuten har vi antatt at de som fullførte den første fagenheten i studieåret 1995/95 fullførte høsten 1995 og fortsatte med en ny fagenhet våren 1996. Vi har altså lagt til enda et halvt år for disse studentene.

I det andre alternativet, som da er en øvre grense, har vi antatt at alle studentene fullførte det første grunnfaget i vårsemesteret, mens de fullførte cand.mag.-graden i høstsemesteret. Tallene vi da har kommet frem til er 14,2 vekttall pr. år for det første alternativet, og 20,3 vekttall pr. år for det andre alternativet. Dette viser at det er relativt stor usikkerhet i beregningene, vi kan ikke gi noe nøyaktig tall for vekttallsproduksjonen.

Tallene tyder allikevel klart på at vekttallsproduksjonen er noe høyere enn i begynnerfasen, siden både den nedre og den øvrige grensen klart er høyere enn det vi beregnet for begynnerfasen i kapittel 2.

6 Gjennomføring av hovedfag

Når det gjelder studieprogresjonen på hovedfagsnivå, har observasjonsperioden også i dette datamaterialet vært for kort til at vi har kunnet foreta en grundig kartlegging. Med unntak for realfag hadde bare de som hadde fulgt normert studieprogresjon helt frem til påbegynt hovedfag, det vil si hadde påbegynt hovedfag høsten 1998, mulighet til å fullføre et hovedfag i løpet av observasjonsperioden. Dette gjaldt relativt få, som vi så i kapittel 4 var de fleste forsinket med minst ett år innenfor det humanistiske og samfunnsvitenskapelige fagområdet.

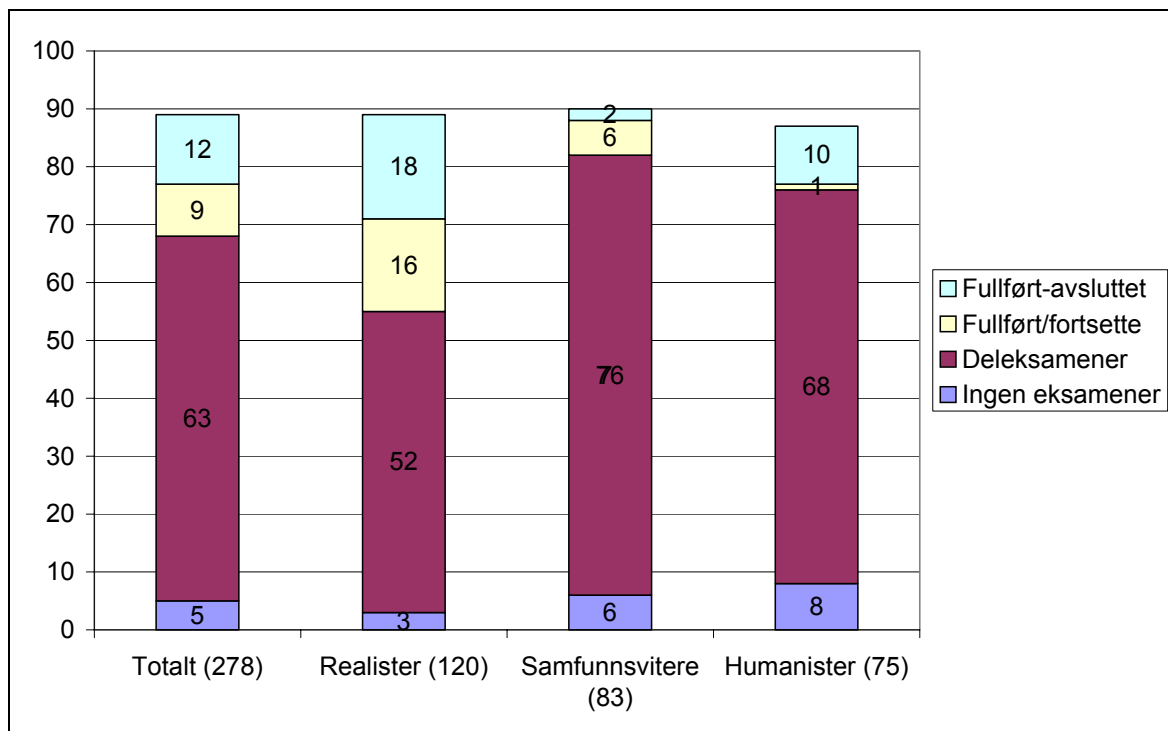
Figur 6.1 viser gjennomføringen av hovedfaget for denne gruppen, det vil si de som påbegynte hovedfaget høsten 1998.¹⁸ Opplysningene om dette er kompliserte og noe mangelfulle, slik at det bildet vi har funnet kan endre seg når vi får flere opplysninger. De som vi har regnet som fullførte, er de som i følge opplysningene har fullført en universitetsgrad. Svært mange av de som i følge disse opplysningene hadde fullført, var imidlertid fortsatt studenter, sannsynligvis da for å få bedre karakterer. Siden de da ikke var helt ferdig med hovedfaget, har de vi delt de som hadde fullført inn i to grupper etter om de fortsatt var studenter eller ikke.

Når det gjelder de som ikke hadde fullført en universitetsgrad, benyttet vi en variabel for avlagte deleksamener. I figuren har vi delt de som ikke hadde fullført men som fortsatt var studenter inn i to grupper; de som hadde tatt minst en deleksamen, og de som ikke hadde tatt noen deleksamener. De resterende som vi ikke har vist i figuren og som vi har regnet som frafall, er da de som ikke hadde fullført en universitetsgrad og ikke var studenter i siste observerte studieår.

I følge opplysningene var gjennomføringen av hovedfaget meget svak for denne utvalgte gruppen av studenter. Bare 21 prosent hadde fullført hovedfaget i løpet av to år. Bare 12 prosent hadde fullført og sluttet å studere, 9 prosent hadde fullført men allikevel fortsatt å studere, da sannsynligvis for å få bedre karakterer. Andelen som hadde fullført var høyest for realistene, 34 prosent, og lavest for samfunnsviterne, 8 prosent.

De fleste hadde allikevel hatt en viss studieprogresjon og tatt minst en deleksamen, det gjaldt 63 prosent av studentene. Her var andelen høyest for samfunnsviterne, 76 prosent, og lavest for realistene, 52 prosent.

Bare 5 prosent hadde ikke tatt noen deleksamener, og bare 11 prosent hadde falt fra, her var det relativt liten forskjell mellom fagområdene.

Figur 6.1 Studieprogresjon på hovedfagsnivå etter to år (høsten 2000). Studenter som påbegynte hovedfag 1998.

Resultatene samsvarer med det en har funnet i tidligere studier, som har vist at hovedfaget er en flaskehals i studiegjennomføringen (se Falkfjell & Smeby 1999). Det er flere årsaker til det, men en viktig årsak er at de har inntektsgivende arbeid ved siden av studiet. I følge Falkfjell & Smeby (1999:21) oppgir også svært mange studenter at arbeidet med hovedoppgaven er langt mer omfattende enn hva som er gjennomførbart på normert tid. Humanistene og samfunnsviterne gikk dessuten nokså lenge på hovedfag før de begynte med veiledning (Falkfjell & Smeby 1999:78).

¹⁸ Siden det ikke var registrert noen som hadde påbegynt hovedfag innen det juridiske fagområdet, har vi ikke tatt med dette fagområdet i dette kapitlet

7 Oppnådd grad

Til sist vil vi i dette kapitlet forsøke å kartlegge studentenes reelle studieprogresjon gjennom observasjonsperioden, det vil si hvor langt i studiene de hadde kommet etter et vist antall studieår. Imidlertid er dette selvfølgelig ikke uproblematisk, ettersom vi som regel ikke har sikre opplysninger om det før de eventuelt har fullført en grad. Som vi så i kapittel 4, var nesten 60 prosent av studentene fortsatt under utdanning på slutten av vår observasjonsperiode, og vi vet ikke nøyaktig hvor langt i studiene disse hadde kommet. De fleste langvarige studier består imidlertid i en lavere grad og en høyere grad, slik at vi i hvert fall kan se når man eventuelt fullførte en lavere grad. Noen vil også kunne ha fullført en høyere grad.

Både rent prinsipielt og metodisk vil det i et slikt perspektiv være problematisk å skulle skille mellom de som sin i sin helhet fulgte et studieløp innenfor de frie fagstudiene, og de som valgte andre studieveier. Et viktig formål med studiestrukturen innenfor det aktuelle utdanningsområdet er at studentene skal ha mulighet til å fortsette studiene ved andre læresteder, en mulighet mange benytter seg av. Dersom en ikke skulle ta med utdanningene disse fullførte, ville klart en viktig del av studieutbyttet ikke komme med. Dersom en selekterte bort alle studenter som hadde påbegynt studier ved andre læresteder, ville det også klart føre til at en ble sittende igjen med en gruppe av studenter som ikke ville gi et representativt bilde.

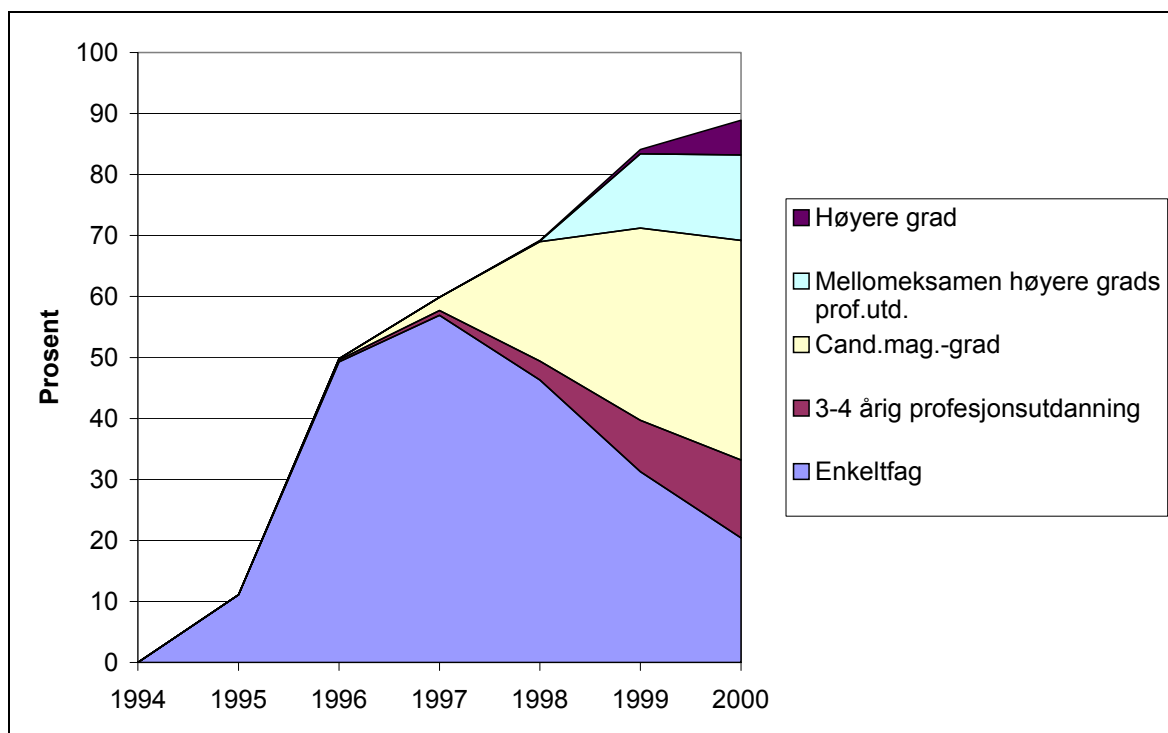
Vi har derfor her sett på hele utvalget, det vil si alle som begynte sine fagstudier innenfor det aktuelle utdanningsområdet. Tallene gir derfor ikke direkte et bilde av studieprogresjonen ved denne type universitetsstudier, men mer presist et bilde av studieprogresjonen dersom man har startet sin studentkarriere innenfor det aktuelle utdanningsområdet.

I figur 7.1 har vi først sett på hvilket utdanningsnivå studentene hadde fullført utover i observasjonsperioden.¹⁹ Kategorien "profesjonsutdanning lavere grads eksamen" omfatter 3-4 årige profesjonsutdanninger, som for eksempel lærerutdanning, ingeniørutdanning eller høgskolekandidatutdanning (av 3-4 års varighet). "Mellomeksamen høyere grads prof. utd." omfatter alle typer registrerte eksamener innenfor høyere grads profesjonsstudier som ikke er avsluttende eksamener (gitt at man ikke også var registrert med en annen grad). I de aller fleste tilfelle vil det å ha blitt registrert med en slik eksamen innebære at man har kommet til 5. klassetrinn eller høyere i studiet. Gruppen "høyere grad" omfatter hovedfag eller avsluttede høyere grads profesjonsutdanning innenfor det aktuelle utdanningsområdet, samt høyere grads utdanninger ved andre læresteder.

¹⁹ Vi regner ikke her med doktorgradsutdanning

Figuren viser at totalt var det 20 prosent av utvalget som fullførte cand.mag.-graden i 1998 eller tidligere, som svarer til normert studieprogresjon dersom man ikke hadde midlertidige studieavbrudd. Ytterligere 12 prosent fullførte i 1999 og 4 prosent fullførte i 2000, slik at andelen som hadde fullført cand.mag.-graden ble 36 prosent.

Men det var fortsatt 20 prosent (se figur 4.1) som holdt på med å ta fagenheter i den siste observasjonsperioden, slik at andelen som tar cand.mag.-graden kan bli en del høyere. Men den lave andelen som fullførte cand.mag.-graden i 2000 tyder på at mange av disse kan være mye forsinket. Også tidligere har vi sett at de som ikke fullfører relativt raskt, blir værende igjen i utdanningssystemet uforholdsmessig lenge.

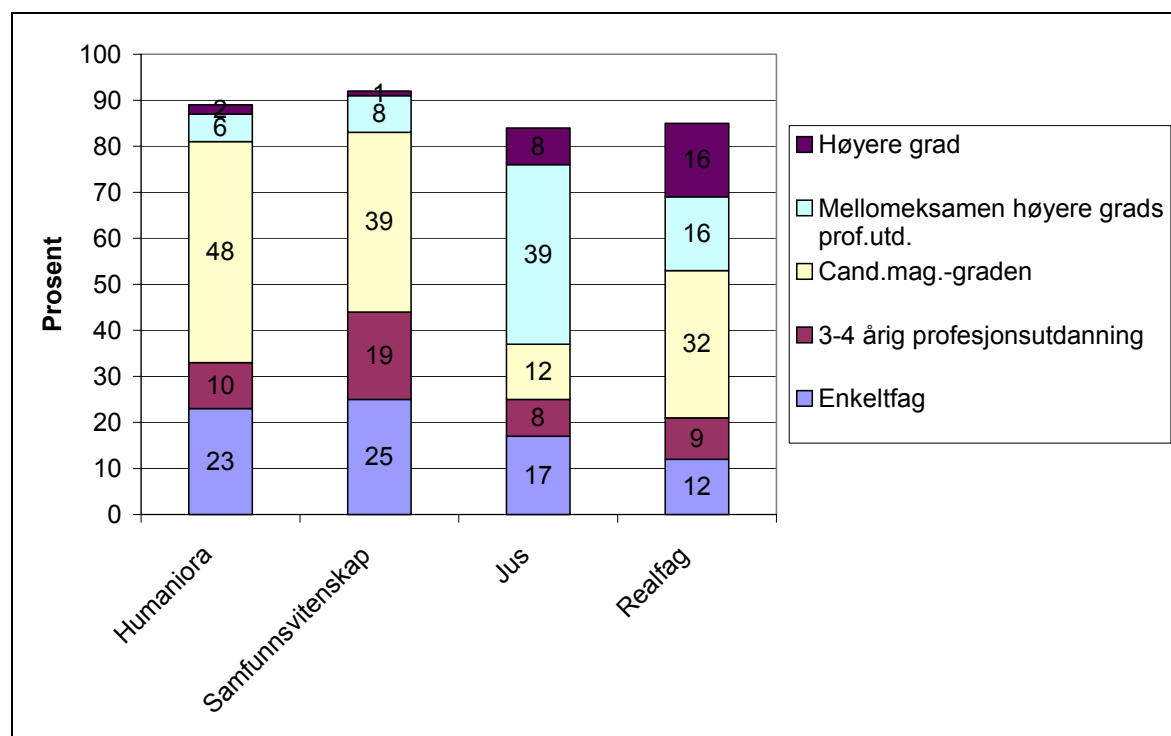
Figur 7.1 Oppnådd grad gjennom observasjonsperioden.

De som hadde valgt å påbegynne en 3-4 årig profesjonsutdanning etter den første fagenheten brukte helt klart lenger tid på å fullføre, enn de som studerte mot cand.mag.-graden. I 1998, 4 år etter studiestart, var det bare 3 prosent som hadde fullført denne type utdanning. I 1999 hadde andelen økt til 8 prosent, og i 2000 til 13 prosent. Som vi så i kapittel 4, var det fortsatt mange som hadde påbegynt denne type utdanning, som fortsatt var under utdanning høsten 2000.

Hvis vi ser på situasjonen i siste observasjonsperiode, hadde totalt 90 prosent tatt minst en fageksamen. 20 prosent hadde tatt en eller flere fagenheter²⁰, men hadde ikke fullført en lengre grad eller tatt en mellomeksamen i et profesjonsstudium. 14 prosent hadde en mellomeksamen innenfor et høyere grads profesjonsstudium som høyeste fullførte utdanning. Bare 6 prosent hadde fullført et høyere grads studium i siste observasjonsperiode.

Stor forskjell mellom fagområdene

Figur 7.2 viser at det er visse forskjeller i studieprogresjonen mellom fagområdene, men i noen grad er dette også knyttet til at det er litt forskjellig eksamensregistrering i de forskjellige fagområdene. Andelen som hadde rukket å fullføre en høyere grad, var høyest for realistene, 16 prosent. Dels skyldes det at de har kortere normert studietid for å fullføre denne graden, dels skyldes det at relativt mange skifter til sivilingeniørutdanning. Andelen var lavest for samfunnsviterne, bare 1 prosent hadde fullført en høyere grad.

Figur 7.2 Høyeste fullførte utdanning etter fagområde.

Andelen som hadde fullført cand.mag.-graden var høyest blant humanistene, 48 prosent hadde det som høyeste fullførte utdanning. Andelen var noe lavere blant samfunnsviterne 39 prosent. For realfag var tallet 32 prosent, og for jus 12 prosent.

²⁰ På grunn av at vi mangler opplysninger om fullførte emnestudier, er andelen som bare har fullført fagenheter, særlig i begynnelsen av perioden, for lav. Dette avviker vil imidlertid avta utover i perioden, siden vi da fanger opp de fleste som fullfører cand.mag.-graden. Bare de som tar emnestudier uten å fullføre noen grad (i følge våre opplysninger, se forrige kapittel) blir ikke fanget opp. For øvrig er høgskolestudier av varighet 1 – 2 år er også medregnet i denne gruppen.

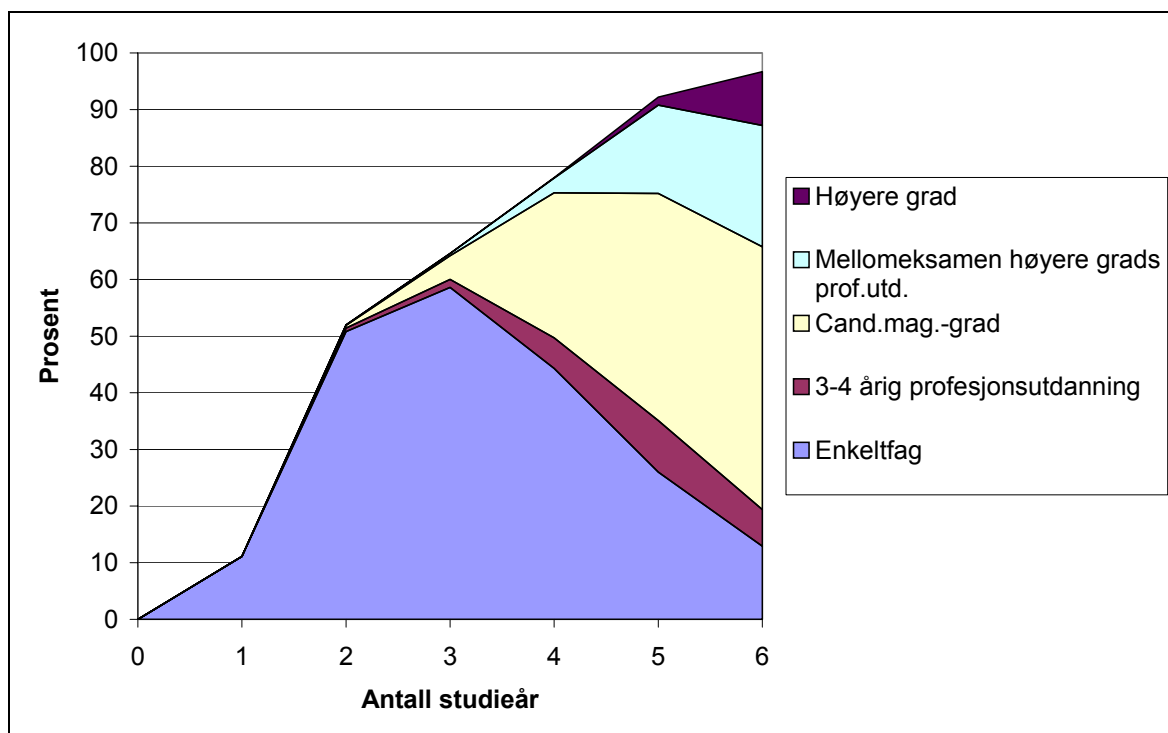
Oppnådd grad i forhold til reell studietid

Tallene foran tydet på at de fleste var forsinket i studiene, men da hadde vi ikke korrigert for midlertidige studieavbrudd. Forsinkelser som skyldes midlertidige studieavbrudd, behøver ikke være problematisk verken for studenten eller for lærestedet. I figur 7.3 har vi derfor sett på studieprogresjonen i forhold til reell studietid, det vil si antall år man har vært registrert som student.

Figuren viser altså hvor langt i utdanningen man hadde kommet etter et vist antall studieår, gitt at man hadde vært registrert som student disse årene. Vi finner imidlertid hovedsakelig samme bilde som i figur 7.1. Det viser at forsinkelsene mest er et resultat av *lav studieeffektivitet*, og i mindre grad kan forklares ved midlertidige studieavbrudd.

Etter 4 års studier skulle de fleste ha vært registrert med en grad eller en mellomeksamen dersom man fulgte normert studieprogresjon, men vi fant at dette bare gjaldt for 34 prosent av studentene. De fleste, 26 prosent, hadde fullført cand.mag.-graden. 5 prosent hadde fullført en 3-4 årig profesjonsutdanning, og bare 3 prosent var registrert med en mellomeksamen. Tallene tyder derfor på at mange var forsinket, enten man studerte mot cand.mag.-graden, tok en 3-4 årig profesjonsutdanning eller et lengre embetsstudium.

Når vi ser på utviklingen etter det fjerde studieåret, blir bildet mer komplisert når det gjelder lavere grads studier, fordi mange slutter å studere etter å ha fullført en lavere grad, mens andre fortsetter mot en høyere grad. Når det gjelder lavere grads studier blir studentene vi ser på derfor en blanding av studenter som er forsinkede, og studenter som har gått videre til en høyere grad.

Figur 7.3 Gradsopnåelse etter reell studietid

Etter 6 års studier skulle man imidlertid ha kunne fullføre en høyere grad for de fleste typer studier. De fleste som hadde studert i seks år og ikke hadde fullført en høyere grad, hadde derfor brukt lenger tid enn normalt. Etter 6 års studier var det imidlertid bare 10 prosent som hadde rukket å fullføre en høyere grad. 21 prosent hadde tatt en mellomeksamen, 46 prosent hadde cand.mag.-graden som høyeste fullførte utdanning, og 7 prosent hadde fullført en 3-4 årig profesjonsutdanning. 13 prosent hadde bare tatt et enkeltfag, og 3 prosent hadde ikke tatt noen fageksamener i det hele tatt. Dette viser at de fleste som studerte mot en høyere grad var forsinket i studieprogresjonen.

Litteratur

- Berg, L. og P. O. Aamodt (1987): *Tid til studier?* Delrapport 3 fra prosjektet Studentenes tidsbruk og studieforhold., Notat 2/87, Oslo, NAVFs utredningsinstitutt.
- Berg, L. og P. O. Aamodt (1996): Student aid, Drop-out and Study Persistence. Paper til *The thirty-sixth Annual AIR Forum*, Albuquerque 5-8 May 1996.
- Berg, Lisbet (1997): *Studieløpet*. Rapport 3/97, Oslo; NIFU.
- Egge, Marit (1992): Frafall blant begynnerstudenter. I Listbeth Berg (red.): *Begynnerstudenten*. Rapport 8/92, NAVFs utredningsinstitutt.
- Gjessing, H. J. Og L. S. Wilhelmsen (1989): *Universitetet som utdanningsinstitusjon: Sluttrapport og håndbok fra prosjektet UNIBUT*. Universitetet i Bergen, Alma Mater.
- Falkfjell & Smeby (1999): *Veien gjennom hovedfag*. Oslo, NIFU skriftserie nr. 1/99.
- Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (2001): *St.prp.nr. 1 (2001-2002)*. Oslo, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- Lyngstad, Jan & Irene Øyangen (1999): *Sjung om studentens lykkelige dar Studenters levekår 1998*. Oslo, Statistisk sentralbyrå rapporter 199/15.
- Nordli-Hansen (1999): Utdanningspolitikk og ulikhet. Rekruttering til høyere utdanning 1985-1996. *Søkelys på arbeidsmarkedet*.
- Opheim, Vibeke (2001): *Selektert til suksess?* Utdanningsaktivitet og studiefrfall i høyere utdanning blant ungdom med innvandrerbakgrunn og majoritetsbakgrunn. Oslo, NIFU skriftserie nr. 22/2001.
- Rodele, Sonia Monfort & Per Olaf Aamodt (2001): *Studiemobilitet i norsk høyere utdanning*. Oslo, NIFU rapport 9/2001.
- Skodvin, Ole Jakob & Per Olaf Aamodt (2001): *Effektivitetsbegrepet i høyere utdanning Hvordan er begrepet brukt i norsk høyere utdanningspolitikk?* Oslo, NIFU skriftserie nr. 7/2001.
- Statistisk sentralbyrå (2000): *Norsk standard for utdanningsgruppering*. Revidert 2000. Oslo, Statistisk sentralbyrå.
- St. meld. nr. 27 (2000-2001): *Gjør din plikt – Krev din rett*. Om høyere utdanning. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, Oslo.
- Utdannings- og forskningsdepartementet (2002): *St.prp. nr. 1 (2002-2003)*. Oslo, Utdannings- og forskningsdepartementet.
- Aamodt, Per Olaf (2001): *Studiegjennomføring og studiefrfall* En statistisk oversikt. Oslo, NIFU skriftserie nr. 14/2001.
- Aamodt, Per Olaf (2002): *Studiemobilitet til og fra Universitetet i Oslo*. Oslo, NIFU skriftserie nr. 10/2002.

Vedlegg 1 Variabel-definisjoner

Sosialkode:

- 1 = begge foreldrene har bare utdanning på grunnskolenivå
- 2 = høyeste utdanning til foreldrene er utdanning på videregående skole nivå
- 3 = høyeste utdanning til foreldrene er lavere grads høyere utdanning
- 4 = minst en av foreldrene har høyere grads utdanning

Vedlegg 2 Beregning av fullført cand.mag.-grad

Når det gjelder profesjonsstudier, embetsstudier og hovedfag har vi sikre opplysninger om fullføring i datamaterialet. Det vi imidlertid ikke har sikre opplysninger om, er hvor mange som har oppnådd cand. mag.-graden, som bare har blitt registrert i datamaterialet dersom man eksplisitt har bedt om vitnemål for denne graden, noe de færreste gjør. En del har vi kunnet identifisere på bakgrunn av at man har påbegynt hovedfaget. For de øvrige har vi forsøkt å beregne om man tilfredsstiller kravet til cand.mag.-graden ved å summere antall avlagte vekttall gjennom hele studieløpet (vi har imidlertid ikke undersøkt om kravene til faglig fordypning er tilfredsstilt).

Det er svært mange måter å oppnå en cand.mag. grad på. Graden bygger ikke nødvendigvis bare på frie fagenheter, også andre utdanninger kan godkjennes som en del av utdanningen. Dermed er dette relativt kompliserte beregninger med mange usikre faktorer, og tallene må derfor bare tolkes som en relativt grov indikasjon. Siden noen feilkilder trekker tallet ned, vil andre trekke det opp, slik at resultatet forhåpentligvis har blitt relativt riktig.

SSBs utdanningsstatistikk gir for det første ikke en helt fullstendig oversikt over avlagte fagenheter og antall vekttall. Frem til og med 1998 var det bare utdanninger av varighet 10 vekttall eller mer, som ble registrert. Halvsemesteremner og emnestudier innenfor realfag ble derfor ikke registrert, og vi har ikke kunnet identifisere cand.mag.-graden innenfor realfag ved denne metoden.

Dersom man har fullført flere utdanninger i løpet av et skoleår, er det dessuten bare den siste som er registrert. Et annet problem er at mellomfag og storfag kan være egne fullstendige fagenheter, men kan også bygge på grunnfag. I beregningene har vi antatt at alle fagenhetene er egne, selvstendige fagenheter, som vi mener er det vanligste. Siden grunnfaget også klart er den vanligste fagenheten, har dette forhåpentligvis ikke skapt for store avvik. Når det gjelder storfag er dette ikke vesentlig, siden dette er en lite benyttet fagenhet.

Endringene i utdanningsstandarden etter 1999 (NUS 2000 se SSB 2000) har også medført problemer. Frem til 1998 ble det skilt mellom semesteremne, grunnfag, mellomfag og storfag, slik at man da i prinsippet kunne beregne det nøyaktige antall vekttall, men i den nye utdanningsstandarden har alle disse fagenhetene blitt gruppert sammen. Dessuten registreres nå også eksamener helt ned til 5 vekttall, som også grupperes sammen med disse fagenhetene.

Imidlertid har vi også fra 1999 opplysninger om vekttallsproduksjon som fanger opp kurs helt ned til 1 vekttall, men disse mangler i svært mange tilfelle. Fra 1999 har vi derfor benyttet vekttallene når de foreligger, i de øvrige tilfellene har vi antatt at den avlagte

fagenheten har vært et grunnfag. Siden de fleste er ferdig med å ta fagenheter på dette stadiet, behøver heller ikke dette å være en veldig betydelig feilkilde.

Videre er det antatt at alle har fullført ex. phil., når det gjelder beregning av cand.mag.-graden.

I tabell V2.1 har vi da forsøkt å gi en oversikt over utviklingen i fagkombinasjoner gjennom studieløpet, og om man eventuelt tilfredstilte kravene til cand.mag.-graden. Fagenheter tatt etter 1998, samt en del andre utdanninger som også kan inngå i cand.mag.-graden, er samlet i gruppen ”uspesifisert utdanning”.

Tabell V2.1 Fullførte eksamener og grader for hele utvalget.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Grunnfag	11,0	43,3	31,8	24,2	8,9	5,3
To grunnfag		3,5	16,3	12,9	4,4	2,6
Mellomfag + grunnfag		1,2	5,5	3,7	0,8	0,4
Mellomfag		0,7	0,8	0,6	0,1	0,1
Uspesifisert	0,1	0,3	0,7	0,9	4,2	1,6
Grunnfag + uspesifisert utdanning		0,1	0,4	0,8	3,7	1,8
Tre grunnfag			1,1	2,8	2,1	1,2
Grunnfag + storfag			0,2	0,3	0,0	0,0
To uspesifiserte utd.				0,1	0,1	1,4
Storfag				0,1	0,0	0,0
To grunnfag + uspesifisert utdanning					2,3	1,4
Grunnfag + mellomfag + uspes. utd.					0,4	0,0
Mellomfag + uspes. utd.					0,3	0,1
Grunnfag + to uspes. utd.					0,1	0,7
Tre grunnfag + uspes. utd.					0,1	0,1
Storfag + uspes. utd.					0,1	0,1
To grunnfag + to uspes. utd.						0,2
Mellomfag + to uspes. utd.						0,1
Andre fagkombinasjoner			0,1	0,1	0,0	0,1
Cand.mag.-graden		0,2	2,2	19,6	31,7	36,0
Profesjonsutdanning 3 - 4 år	0,1	0,3	0,8	3,2	27,1	32,0
Høyere grad				0,1	0,7	5,7